

Слово ПРОСВІТИ

ГАЗЕТА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЛІСТОПАД, Ч. 11 (41) 1997 РОКУ

ВІДТЕПЕР 9 ЛИСТОПАДА – ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ. НАЗАВЖДИ!

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про День української писемності та мови

На підтримку ініціативи громадських організацій та з урахуванням важливої ролі української мови в консолідації українського суспільства постановлюю:

Установити в Україні День української писемності та мови, який відзначати щорічно 9 листопада в день вшанування пам'яті Преподобного Нестора-Літописця.

Президент України

Л. Кучма

Л. КУЧМА

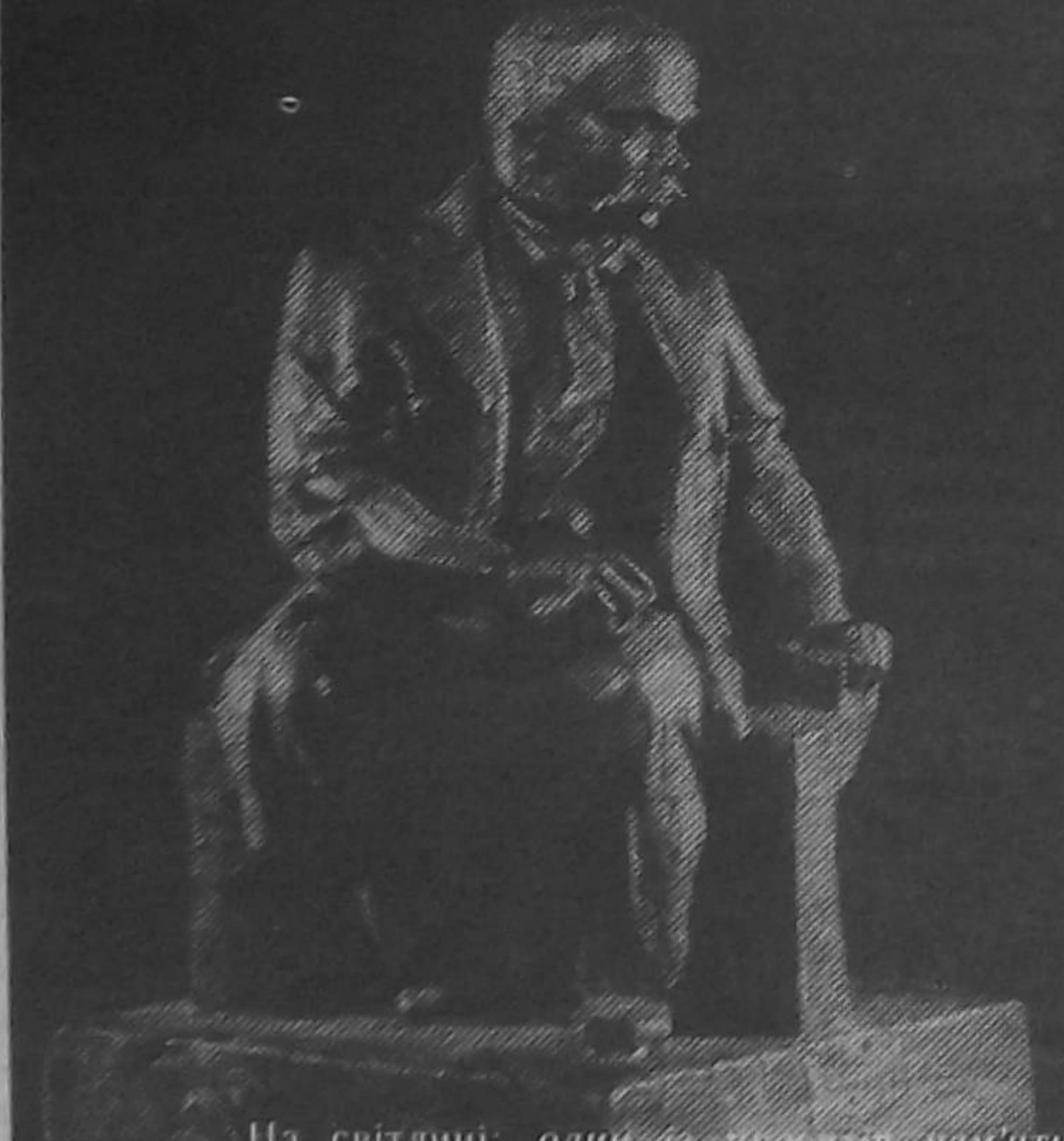
м. Київ
№ 1241/97

6 листопада 1997 року

(Про цю подію чайте на стор. 2)

ДВІ ПОДІЇ В СУМАХ, АБО ГОЛОВА ТАРАСА -- ЧИЄСЬ БЕЗГОЛІВ'Я?!

На світлині: один із проектів пам'ятника Кобзарю роботи Івана Кавалерідзе

Нещодавно в нашому місті стались дві події. Одна -- з храмовими дзвонами, друга -- майже в цілковитій тиші. Що ж та події?

За ініціативою московських попів нашої області голові Сумської облдержадміністрації А. Єпіфанову вручили орден Святого Володимира. За які ж заслуги? Чи не за те, що Анатолій Олександрович усіляко потурає резиденції московської церкви на Сумщині, в той час як спархія Української Церкви залишає справжньою скруткою? Не інакше, що саме так Але... розпочалась

уже передвиборна метушня. І парафіяни московської церкви також можуть пригодитись у ролі служніжників виборців. Тож губернатор наш і подався за орденами до Преображенського собору, де його зустрічали урочисті дзвони, хоча в цьому храмі за сучасних умов нічого Божого нема і дзвони ті не від Бога.. Про цю подію розізвонили всі місцеві газети і навіть радіо та телебачення. А про жахливі, трагічні події в м. Ногінську Російської Федерації засоби масової інформації на Сумщині -- нічичирк..

Днем пізніше дізналися сумчани і про другу подію, що сталася того ж тижня. Правда, дізналися, мабуть, далеко не всі, бо, на відміну від першої події, про цю... у всякому разі, в Преображенському соборі не дзвонили..

Копали хлопці траншею у центрі міста для силової електрокабеля і наткнулись на... голову Тараса. Один із копачів, старший за віком, почав пригадувати: щось сам бачив, щось від людей чув... Колись на місці сучасного пам'ятника Тарасові Шевченку у сквері, вздовж якого хлопці якраз і рили траншею, стояв інший пам'ятник великому поетові, Тарасу Григоровичу. Той пам'ятник був створений за проектом видатного скульптора, нашого земляка, роменчанина І. Кавалерідзе. Пам'ятник, кажуть, був значний, промовистий: обіпершись головою на праву руку, сумно і грізно поєт споглядав людське життя. Декому цей погляд Тараса був не до вподоби. Але пам'ятник стояв. Навіть німці його під час війни не чипали: стрільнув, було, по ньому двома автоматними чергами якийсь вояка, думаючи, що то хтось із «червоних» вождів, а потім німці позамазували вибійники від куль і уроочистості біля нього спровали. Та за часів Микити Хрушчова, який, на його думку, знав все на світі, від кукурудзи до великого мистецтва, за вказівкою глави держави розпочалася боротьба з «хібами в культурному житті» радянського суспільства. Око місцевої влади впало на Кобзаревий пам'ятник. Мовляв, створений за буржуазним сти-

лем, кубізмом, чи щось у такому дусі, та ще й дивиться поєт якось... неввічливо. Коротше, обгородили чималий шмат скверу парканом і почали відбійними молотками довбати поета.. Незабаром побачили сумчани на місці старого пам'ятника Т. Шевченкові новий, де поєт дивився вже більш спокійно, мирно і лагідно.

Минуло сорок років. І от... знайшли хлопці голову з пам'ятника поетові. Хто її закопав, невідомо (може, навіть хтось на свій страх і ризик із тих, кому було доручено знищити пам'ятник?). Бачать хлопці, поруч на будинку вивіска: Товариство «Просвіта». Вони -- туди.. Голова Сумського об'єднання «Просвіти» Віктор Казбан звернувся до облдержадміністрації..

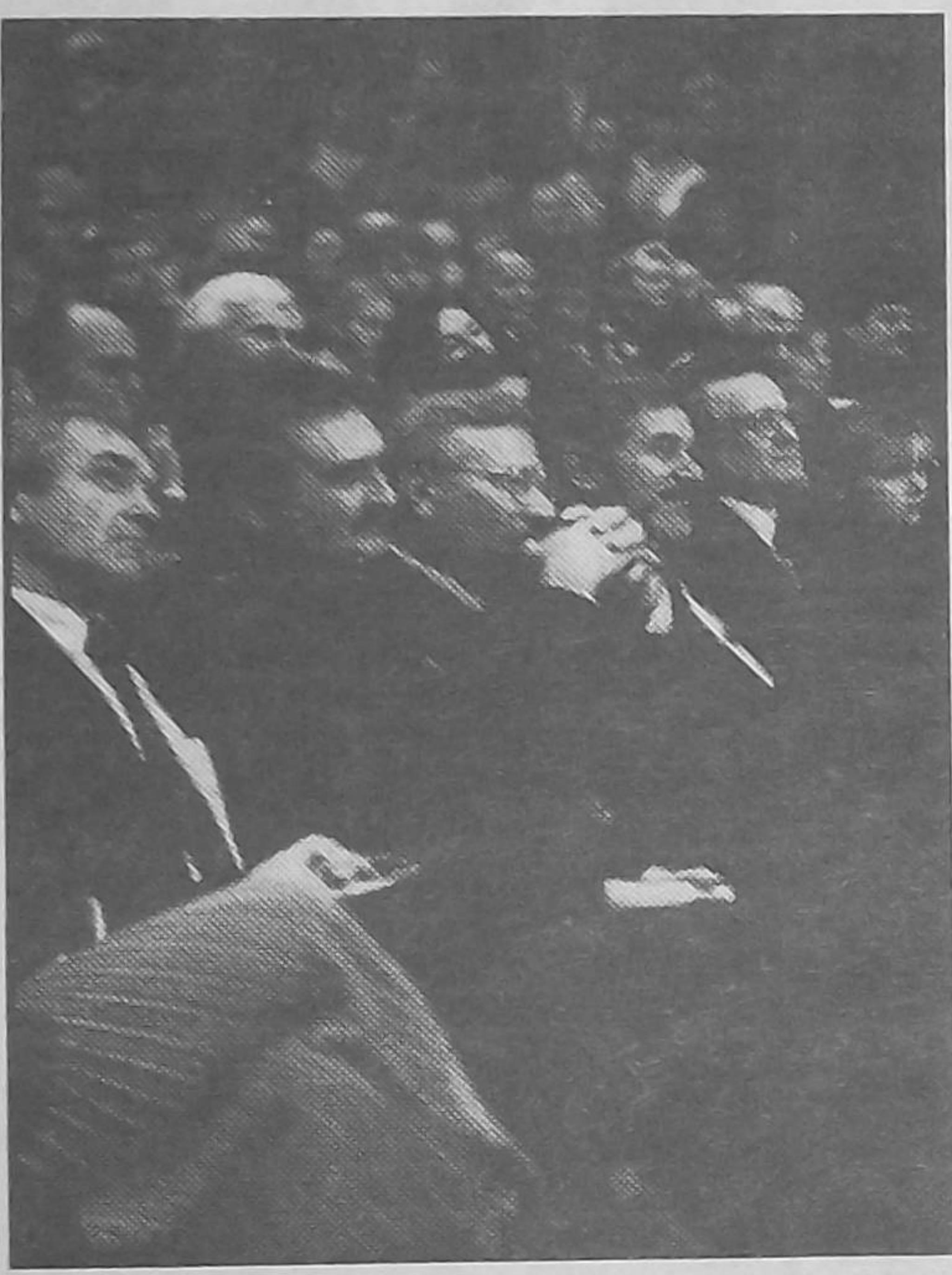
24 жовтня, у п'ятницю, день видався досить холодним. І дві жіночки, одна з місцевого краснавчого музею, друга -- з художнього, на чолі чотирьох хлопчиків, студентів педінституту, мерзли на холоді. Хлопчики порпались у траншеї, відкопуючи голову, а жінки заклопотано озирались навколо, не знаючи, як же ім витягти знахідку й одвезти до майстерні художнього музею на реставрацію. Неподалік чоловіки заривали траншею, говорили між собою, що от якби у сусідів наших, в Курську, знайшли отак голову Пушкіна.., жартуючи, пропонували допомогу за готовку на «сугрев». Жіночки вже раді були й такій допомозі.. Спільними зусиллями знахідку за день витягли всетаки з траншеї. Можливо, саме тому, що траншею цього дня треба було зарити. Але й коли наступила ніч, голова поета боввана у сквері поруч заритої траншеї, привертаючи увагу перехожих.

Так що, перед майбутніми виборами сумчанам є привід для роздумів, за кого ім голосувати: за нащадків Тараса чи московської «п'ятої колонії»..

Ю. ОШІ,
журналіст

Будьте з нами! Наш передплатний індекс — 30617!

ІМ'Я У КОСМІЧНОМУ ОРЕОЛІ

Шановні добродії, колеги, діячі і шанувальники української писемності, мови і культури! Дозвольте циро привітати вас з нагоди вшанування нашого славного прапорщика, великого історика і письмовця, сучасника Володимира Мономаха, одного з подвійників Києво-Печерської лаври -- Нестора-Літописця. Через століття і епохи приходить до нас це ім'я -- напівлегендарне, овіянє вітрами вічності, сказати б, у космічному ореолі... Нестор-Літописець. Автор безцінної писемної пам'ятки, одного з найдавніших літописів (першої його редакції) «Повість минулих літ», цього бездонного Касильського джерела, з якого черпали і черпають історики всіх часів, яке надихало і надихає письменників, будило і будить у багатьох поколіннях українців патріотичні почуття, гордість за рідну землю, за свій народ.

Цілком закономірно і логично, що з ім'ям славетного літописця, з його творчістю ми пов'язуємо першовиток нашої писемності, першопочатки художньої літератури.

З висоти сьогоднішнього дня маємо можливість охопити поглядом довгий і тернистий шлях нашого народу до незалежності, до високої духовності і культурної самобутності, осмислити причини багатьох недавніх втрат на цьому шляху, а разом з тим визначити ті неодмінні чинники, які забезпечать демократичний, цивілізований поступ, допоможуть примножити культурно-інтелектуальний потенціал держави, зберегти духовний генофонд нації -- українську мову.

Відднині цей день -- 9 листопада -- буде відзначатися як День української писемності і мови. Таке свято щойно встановлено в нашій державі Указом Президента України.

Із здобуттям Україною незалежності та прийняттям Конституції України серед найважливіших завдань нашої молодої держави постає завдання розвитку і утвердження української мови як державної. Цей процес розпочався, але в різних сферах і регіонах країни він проходить нерівномірно, сумірно. Подекуди навіть незначне розширення сфери вживання української мови сприймається як «витіснення» російської, як «примусова українізація», інспірюється протистоянням різних національних мов, зокрема української і російської, а під виглядом інформаційно-культурного плюрализму робляться спроби узаконити мовно-інформаційну експансію іноземних держав.

Деякі недалекоглядні політики відверто намагаються зробити мовне питання козирною карткою у своїх передвиборчих боріннях. Але ж зрозуміло, що конфронтація, мітингові пристрасті, апелювання до міжнародних організацій -- не кращий спосіб розв'язання проблем, які виникають.

Президент України, Кабінет Міністрів України останнім часом багато уваги приділяють питанням розвитку і застосування мов в Україні, передусім державної. Як ви знаєте, діє Рада з питань мовної політики при Президентові України, в структурі Державного комітету України у справах національностей та міграції створено Департамент із здійснення мовної політики, розроблено і подано на розгляд Верховній Раді України новий законопроект про мови. У вересні цього року Кабінет Міністрів затвердив Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови. Більш чим часом буде проведено розширену нараду з питань їх реалізації. У центрі і на місцях маємо все зробити, щоб допомогти громадянам України оволодіти державною мовою, щоб забезпечити наступні українською мовою всіх рис престижності, перспективності і авторитетності в царині суспільної думки.

Під час днів мови вийшло також Розпорядження Президента України про проведення у 1998 році акції «Передаймо нащадкам наш скарб -- рідну мову». Підтримана ініціатива Державного комітету у справах національностей та міграції, Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка та Світової федерації українських жіночих організацій. Мета акції -- привернути увагу світового українства до проблем рідної мови, її вивчення і розвитку, пропаганда, і популяризація української мови, а водночас демонстрація її краси і багатства, літературної довершеності. Заходи акції охоплюють не лише Україну, а й українські громади за рубежем.

Користуючись нагодою, хотів би побажати організаторам цієї акції успішної підготовки і неформального, продуманого проведення заходів і закликати всіх до співпраці Консолідованими зусиллями масою створити такий мовно-культурний простір, у якому б вільно розвивалися і взаємодіяли і українська, і російська, і інші мови національних меншин. А це -- запорука міжнародного миру і злагоди в суспільстві.

Ще раз вітаю вас з Днем української писемності і мови!

Валерій СМОЛІЙ,
віце-прем'єр-міністр Кабінету
Міністрів України

КОРІННЯ — У ВІКАХ, КРОНА — У МАЙБУТТІ

Шановна громада!

Через безліч щоденних пекучих насущників, але минуших проблем ми не відчуваємо глибини часу. Глибини нашого національного часу в його індивідуальному та загальнонаціональному вимірі. Адже з цілокупності індивідуальних доль, перейнятих загальними духовними настановами та зasadами, складається доля нації.

Біжучі проблеми сплющують уже й до того доста сплощенну свідомість, на поверхні якої, як у дзеркалі, відбиваються дрібні, незначні постать вождів-політиків, урядовців, одне слово, начальників. А за нами і попереду нас гіантські постаті святої Ольги, святого Володимира, святого Феодосія, преподобного Нестора... і зловісні постаті типу Святополка Окайенного, як зростають від підступності та зради.

Не буду нагодувати про послідовну політику відтинання Москвою нас від нашої давньої історії, давньої культури та мови. Окупант робив своє. Так, свого часу римляни повелиси відповідно до своїх сусідів, давніх греків. Адже завоювники добре знали, на чому ґрунтуються єдність культури та стійкість культурного типу. І в чому вільно відповісти. Адже саме культура наділена запасом стійких форм та змісту, які є актуальними протягом кілків. Цей золотий запас, відчужений від нас, усетьки рятував нас на підсвідомому архетипному рівні.

І лише за роки незалежності України відкрилися історичні джерела для широкого загалу, і водночас проведени наукові розвідки, які зусиллями відомих вчених поглибли нашу історію до 8 та 3 тисячоліття до нашої ери. Особливо вражаючою є дешифровка петрогліфів Кам'яної Могили на Запоріжчині, що відноситься до протошумерської культури.

Можна було б зупинити увагу і на

Велесовій кнізі, і на інших важливих пам'ятниках дохристиянського періоду. Проте лише з присутністю Святого Духа в письменах, тобто з прийняттям християнства, українська нація набуває історичного виміру. І відтоді починається не просто захист території, а захист принципу, на якому буде відбудеться і побут, і відповідна етика, світогляд, естетика, одне слово, оригінальний культурний тип. До Володимира ми були різноіменними; а разом з ним прийшло розуміння себе як єдиного цілісного: русини-українці. Разом з ним починається спільна історична доля, яка втілювалася в колективних подвигах, що вимагало наднапруження всього етносу.

Чому для нас важливо історично постать Нестором? І його гіантська праця «Повість минулих літ». Адже ми маємо не лише книгу, літературний чи історичний пам'ятник, який надається для історико-літературного аналізу. А тому, що в його історично даній часово обумовленій оболонці зберігаються глаголи життя вічного, зустрічі в словах людського і божественного. Кожний факт, викладений Нестором, став своєрідним національним символом. Завдяки йому ми стаємо співрозмовниками з вічністю, починаючи від потопу, розселення народів до апокрифів про Андрія Первозваного, що візитив Хрестом на Дніпровських кручах. Літопис подає нам оповідання про трьох легендарних братів: Кия, Щека та Хорива і їх сестру Либіду... Печатковий звіл літопису закінчується 1093 роком. Події дальших літ заповнин Нестор власним спостереженням і свідченням живих свідків. Там же, починаючи з 90-х років, подана геройчна епопея боротьби Русі-

Ці виступи прозвучали 9 листопада в Українському дому на велелюдному Дні української писемності та мови.

Павло МОВЧАН,
голова Всеукраїнського
товариства «Просвіта»
ім. Т. Г. Шевченка

ПРОСВІТЯНСЬКІ НОВИНИ

ЗВІТУВАЛИ ПРОСВІТЯНИ ВОЛИНІ

Відбулася звітно-виборча конференція Волинського обласного об'єднання «Просвіти». Ця подія мала великий резонанс серед громадськості. Згідно з ухвалою Ради обласного об'єднання на конференцію обирається 60 делегатів від усіх районів області, та зацікавлених і симпатиків прибуло понад 200 осіб.

Захід відбувався в актовому залі Волинського держуніверситету, який був заповнений учерь студентами молоді.

У роботі конференції, крім просвітації, узяли участь представники обласної та міської держадміністрацій, відділень творчих спілок, представники громадських організацій, духовенство УПЦ Київського Патріархату.

У звітій доповіді голови обласного об'єднання Дмитра Коновалюка проаналізовано організаційно-просвітницьку та фінансово-гospodarsьку діяльність за попередніх 4 роки.

Як позитивна відзначалася діяльність Ковельської, Луцької, Ківерцівської організацій. Наголошувалось на необхідності посилення національно-патріотичного виховання молоді, утвердження державної мови.

В обговоренні взяло участь 17 промовців. Ректор Волинського держуніверситету, академік Іван Олексюк відзначив, що професорсько-викладацький склад із розумінням ставиться до ролі просвітницької роботи серед населення області. Багато науковців добросовісно працює на користь громади. Створюються просвітницькі осередки на всіх факультетах. Це тішить, бо в університеті зосереджено країнський інтелектуальний потенціал області.

Голова КУНу відомий поет Петро Мах зазначив, що «Просвіта», як джерело української національної ідеалоті, повинна вести наступальну політику щоду утвердження Української держави.

Наголошувалось на необхідності використання у виховній роботі, особливо серед молоді, досвіду УПА, де культивувався дух нескореності й героїзму.

Керівники міських ланок вели мову про потребу зміцнення зв'язків із обласним правлінням та централю Товариства.

Критикувалися керівники нашої держави, які не чинять опору тискові Росії на Україну в політичній, економічній, культурно-мовній та інформаційній сферах. Нахабне російськомовна преса, яка друкує відверто антиукраїнські, антидержавні матеріали.

Люди запитують, хто конкретно за цим усім стежить? Куди дивляться державні структури, які за це відповідають? Відверто ворожку пропаганду ведуть на теренах Волині представники Московської церкви. Зосереджувалася увага на недостатній роботі з молоддю, особливо зі студентами. Вища освіта -- особливе поле діяльності «Просвіти». У вузах -- наша елітна молодь, тут готується майбутнє України.

Слід припинити культивування в суспільстві негативу, який викликає апатію та зневіру у свідомості людей, зосереджуватись на позитивних прикладах.

Порушувались питання, пов'язані з відзначенням у наступному році 130-річчя «Просвіти» -- однієї з найстаріших громадських організацій України, яка завжди відстоювала інтереси українського народу.

Наголошувалось на необхідності більш широкого застосування до просвітницької роботи вчених, митців, громадських діячів.

У наступному році виповнюється 350 років від часу заснування близького козацького війська на чолі з Богданом Хмельницьким у Національно-визвольній війні українського народу. В ухвалі конференції рекомендовано використати ювілей як важливий фактор для духовного зміцнення Української держави, виховання громадянської відповідальності та піднесення національної гідності та консолідації нації.

люди! пам'ятаймо сандромох!

27 жовтня ц. р. в Карелії, в урочищі Сандормох, поблизу міста Медвежогорська, вшановували пам'ять тисяч невинних жертв політичних репресій тоталітарного режиму проти народів не лише колишнього СРСР, а й цілого світу. Організатори акції «Покаяння» — уряд Карелії, Санкт-Петербурзька та Карельська організації «Меморіалу». Взяти участь у жалобному мітингу організатори запросили й представників Конгресу української інтелігенції. Наш спеціальний кореспондент Микола Литвин був у складі делегації, керованої відомими українськими громадськими діячами, письменниками, лауреатами Державної премії імені Тараса Шевченка Іваном Драчем та Євгеном Сверстюком.

Упродовж 60 літ серце кожного українця болить при слові «Соловки». Бо немає такої сім'ї, такої родини, по якій не потопталися кованими чобітми більшовицькі опричники, з якої б не вирвали батька, матір, брата, сестру, сина, дочку та не втоптали б у вічну мерзлоту.

Але соловецький розстрільний етап 1937 року болить нам по-особливому, бо в його складі були найяскравіші зірки пробудженості від московського згубного наркозу України: професор літератури, письменник Микола Зеров, професор історії, діяч УАПЦ Володимир Чехівський, режисер, творець модерного українського театру Лесь Курбас, письменники Микола Куліш, Григорій Елік, Валер'ян Підмогильний, Марко Вороний, Олекса Слісаренко, міністр освіти УНР, письменник Антін Крушельницький, його сини Богдан і Остап, донька Володимира та багато інших. Кожне з цих імен стало б окрасою будь-якої найрозчиненішої європейської літератури. І якби нашим соколам не підрізали більшовицькі крила, то мала б Україна сьогодні лауреата Нобелівської премії. І не одного...

Остання хрестова дорога цього етапу десяти років була щільно вкнута мороком

забуття. Навіть після посмертної реабілітації наших праведників влада безсороно брехала, не наважуючись сказати народові, якою смертю, вільно чи невільною, вони загинули. І ось завдяки подвижницькій праці Санкт-Петербурзького та Карельського меморіалів ми вже знаємо, що місце розстрілу першого (а іх було три) соловецького етапу — урочище Сандормох біля міста Медвежогорська в Карелії. Знаємо не лише прізвища кожного невинно убієнного, а й імена їхніх катів. Знаємо також, що в цьому гиблому місці ліг трупом не лише цвіт української інтелігенції, а й цвіт українського селянства, — крім жертв соловецького етапу, дослідники виявили ще імена понад 400 українських селян, будівельників Біломорсько-Балтійського каналу. Вічна їм пам'ять!..

Але в Сандормосі більшовицькі душогуби рубали під корінь не лише Україну. В братських могилах лежать долілиць зв'язані по руках і ногах в одній лишнатільній білизні, один на одному (саме в такий спосіб розстрілювали місцевий НКВС свої жертви) представники 408 народів не лише колишнього СРСР, а й цілого світу — від Норвегії на Півночі до Ірану та Ефіопії на Півдні, від Англії на Заході до

Японії на Сході. Вклонімось іхньому прауху по-козацькому, низенько до землі, та побажаймо їм вічної пам'яті. На те, щоб назвати лише їхні імена, потребно видавати книгу на кільканадцять друкованих аркушів. Вірю, що в недалекому майбутньому така книга буде видана.

Я ж хочу розповісти про хресну дорогу лише одного із соловецьких етапів 1937 року. Етнічних українців і людей інших національностей (переважно євреїв), які народилися в Україні, було в ньому аж 240. І це не рахуючи вихідців з Дону та Кубані, прізвища яких питомі українські.

1937 року енкаведисти — «бойовий загін» КПРС — вирішили відсвяткувати 20-річчя більшовицького путчу, чи то пак «великої жовтневої соціалістичної революції» по-своєму: вчинити масовий розстріл «контррів» — кращих синів і дочек народів СРСР лише за те, що вони не згоджувалися з основоположною тезою вчення вірного марксиста Леніна і вірного ленінця Сталіна, що кухарка може керувати державою. Вони, попри всі дікі тортури попереднього слідства, так і лишилися при своїй думці: кухарці місце на кухні. І за це їх на честь

20-річчя жовтневого перевороту обуреш кухарчині діти вирішили знищити. А по-заяк українців між інакодумачих було найбільше, тож і жертва їхня мала відповідати їхнім «вінні». Для того, щоб такому масовому вбивству надати «законний» вигляд, енкаведисти висмоктали з пальца «Всеукраїнський центральний блок», до якого буцімто належали в'язні Соловецького концтабору, видатні українські письменники, вчені та історики.

Віталій Крикуненко в книзі про знищеної сталіністами видатного українського поета Валер'яна Поліщука «Філософ з головою хлопчика» (Москва, 1997) наводить у скороченому варіанті страшний, — як він пише, — у своєму оголеному смертносному лаконізмі документ. Подає його В. Крикуненко мовою оригіналу, зі збереженням стилю та правопису.

Протокол № 83 Заседания особой тройки УНКВД Ленинградской области «9» октября 1937 г.

Председатель — Заковский
Члены: В. Гарин
Позерн
Секретарь Егоров

№/№
п/п СЛУШАЛИ

ПОСТАНОВИЛИ

Дата исполнения приговора 03.11.37 (напис чорнилом від руки -- В. К.)
Дело № 103010-37 г. Оперативной
части Соловецкой тюрьмы ТУГБ НКВД

ССРС на 134 человека украинских буржуазных националистов, осужденных на разные сроки за к.-р. националистическую, шпионскую и террористическую деятельность на Украине, которые, оставаясь на прежних к.-р. позициях, продолжая к.-р. деятельность, создали «Всеукраинский центральный блок».

ПО ДЕЛУ ОБВИНЯЮТЬСЯ:

ЯВОРСКИЙ Матвей Иванович, 1884 г. р., ур. Галиции, гр. ССРС, до ареста проживал в г. Киеве, имеет высшее образование, окончил Университет во Львове, по специальности историко-экономист, владеет языками русским, чешским,польским, белорусским, немецким, французским, итальянским, латышским и греческим. В Чехословакии (Прага) имеет брата Ивана и в Галиции (Львов) сестру Екатерину.
КОГПУ осужден по ст. 58-2-11 на 6 лет ИТЛ.

ЧЕХОВСКИЙ Владимир Моисеевич, 1876 г. р., гр. ССРС, ур. с. Гороковатки, Киевской обл., служащий, образование -- профессор-историк. Верховным судом УССР от 19. 4. 30 г. по ст. 54-2-4, 8, 11 УК УССР осужден на срок 10 лет.

ВАНГЕНГЕЙМ Алексей Федосеевич, 1881 г. р., русской, гр. ССРС, ур. с. Кративка бывш. Черниговской губ. УССР, сын дворянита, крупного помещика, образование высшее -- профессор, последнее место службы -- нач-к Гидрометслужбы ССРС, б. чл. ВКП(б), бывш. офицер парской армии.

Постановлением прот. заседания Коллегии ОГПУ от 27. Ш. 34 г. заключен в ИТЛ на 10 лет.

ЯВОРСКОГО
Матвея
Ивановича

РАССТРЕЛЬЯТЬ

ВАНГЕНГЕЙМА
Алексея
Федосеевича

РАССТРЕЛЬЯТЬ

ГРУШЕВСКИЙ Сергей Григорьевич, 1888 г. р., ур. с. Чегринское, Киевской обл., гр. ССРС, служащий, образование высшее, профессор-историк. ОС Коллег. ОГПУ от 28. VIII. 33 г. по ст. 58-2, 11, 13 УК осужден в ИТЛ сроком на 10 лет.

ИРЧАН Мирослав Дмитриевич, он же **БАБЮК** Андрей Дмитриевич, 1896 г. р., ур. Галиции, служащий, гр. ССРС, образование высшее -- писатель-драматург, подпоручик австро-венгерской армии, хорунжий «УГА», быв. член КПЗУ, быв. член КП Канады с 1923 по 1929 год и быв. член КП(б)У.

Суд. Тройкой КОГПУ УССР от 28. II. 34 г. по ст. 54-11, 16, 6, 8 УК УССР заключен в конлагерь на 10 лет.

ВОРОНОЙ Марк Николаевич, 1904 г. р., украинец, гр. ССРС, из дворян, ур. г. Чернігова, УССР, служащий, образование высшее, литератор-журналист, служил добровольцем-рядовым в белой армии Деникина, последнее место службы -- член Союза писателей в г. Киеве.

Приговором воен трибунала КВО 1-4. 2. 36 г. к л/свободы на 8 лет.

КРУШЕЛЬНИЦКИЙ Остап Антонович, 1913 г. р., гр. ССРС, ур. м. Городенка (Польша), сын бывшего петлюровского министра, образование высшее -- педагог. Особым совещанием НКВД ССРС осужден в исправ-трудлагерь на пять лет.

КУЛИШ Николай Гурьевич, 1892 г. р., гр. ССРС, ур. с. Заплынка, Горловского р-на, служащий, образование среднее, б. член ВКП(б), поручик старой армии. В/с Военной коллегии Верховного суда ССРС от 27--28 марта 1935 г. по ст. 54-8-П УК УССР приговорен к заключению в ИТЛ на 10 лет.

КУРБАС Александр Степанович, 1887 г. р., ур. Галиции (Самбор), гр. ССРС, служащий, образование высшее, режиссер, бывший соціал-демократ. Судебн. тр. при КОГПУ УССР от 9. 4. 34 г. по ст. 54-П УК УССР осужден к заключению в ИТЛ на пять лет.

ГРУШЕВСКОГО
Сергея
Григорьевича
РАССТРЕЛЬЯТЬ

ИРЧАНА
Мирослава
Дмитриевича
РАССТРЕЛЬЯТЬ

ВОРОНОГО
Марка
Николаевича
РАССТРЕЛЬЯТЬ

КРУШЕЛЬНИЦКОГО
Остапа
Антоновича
РАССТРЕЛЬЯТЬ

КУЛИША
Николая
Гурьевича
РАССТРЕЛЬЯТЬ

КУРБАСА
Александра
Степановича
РАССТРЕЛЬЯТЬ

Фатального осіннього вечора, коли по камерах соловецького «Кремля» бігали конвоїрі і кричали: «Такий-то! С вешаним!», в'язні не знали, що сей стап у їхньому житті останній. «На «Морсплаві», — згадує С. Підгайний у книзі «Українська інтелігенція на Соловках», — групу, що з нею відплив Зеров, ще раз обшукали, відібрали власні, не тaborovі речі, одягли всіх лише в тaborovий одяг, пообізали гудзики та позабирали пояси. З посиленням конвоєм кудись вивезли. Уже в січні 1938 року, коли я був на тому самому «Морсплаві», відібрали у в'язнів цього стапу речі розкрадали «урки» та вільноналаштани енкаведисти».

Урочище Сандормох (це 19-й кілометр дороги Медвежогорськ — Повенець) вже з перших років радвлadi зажило у місцевих жителів недоброї слави. Хтось бачив, як везли туди з Медвежогорського «острога» розягнених до натильної близни в'язнів. Хтось чув розпачливі зойкі і пострихи. А на початку 60-х бульдозерист, розчищаючи там ділянку під піщаний кар'єр, натрапив на якесь дуже дивне поховання. Скелетів було в п'ятьо, наче оселедців у діжці, ї лежали вони чомусь один на одному і долиць. Коли ж підійшов, щоб роздивитися близько, і взяв до рук черепа з характерною енкаведистською поміткою на потиличній частині — то все зрозумів...

А то якось вмирає тяжкою смертю колишній довголітній працівник органів і, щоб зняти з грішної душі бодай частково камінь, поділився з рідними та близькими «військовою» таємницею — в 1937 — 38 роках за місце постійного проживання був йому Сандормох. Вдень із такими ж, як зам, душогубами (40 чоловік) відсипався та плячув у паметі, а вночі розстрілювали в'язнів. Розстрілювали, казав, так багато, що розжарювались до червоного стволи карабінів...

І знову бульдозерист, тепер уже прокладаючи дорогу, розрив братську могилу й, налякавшись побаченим, покинув її незагореною. Один зі співаків українського хору в Петрозаводську розповідав мені, що хлоп'ям залазили у ту розрите могилу. І що його вразило найбільше — в могилі було безліч не лише дорослих, а й дитячих скелетів. А біля дитячих скелетів лежали дитячі іграшки. Може, це діти 27-річної Марії Ковач-Астаф'євої. В у'язненні на Соловках у 1934 році вона народила доночку, а за рік до розстрілу — синя...

Повні списки засуджених до розстрілу соловецьких в'язнів (1825 чоловік) Архангельське Управління федеральної

служби безпеки передало співробітниці Соловецького музею А. Сошицій тільки в 1995 році. З цих списків і стало відомо, що соловецька масакра на честь 20-річчя «великої жовтневої соціалістичної революції» провадилася у три заходи. Групу з 509 чоловік вивезли до Ленінграда і там їх розстріляли старший лейтенант т. Полікарпов. Групу з 200 чоловік (фактично розстріляно 198) «замочів» на Соловках, у районі «командировок» Ісааково начальник 10 відділу ГУДБ НКВС майор т. Антонов.

Слід же найчисельнішої групи (за списками 1937 року 1116 в'язнів), здавалося, навік загубився на безмежних північних просторах. Але прізвище «ліквідатора» групи санкт-петербурзькі та карельські дослідники вже знали: ним був заступник начальника адміністративно-господарчого управління капітан держбезпеки т. Михайло Родіонович Матвеєв. Знали також, що в «предписаних», виданому

крові нет». У п'яті зокрема йшлося і про ката-професіонала з 1918 року М. Матвеєва. З цієї книги дослідники довідались, що Матвеєв у жовтні, ідучи на Соловки «приводити приговор в исполнение», зупиняється для чогось у Медвежогорську. В липні 1996 року пошукова група Санкт-Петербурзького науково-дослідного центру «Меморіал» в архіві Карельського УФСБ натрапила на архівно-слідчу справу № 11602, по якій судили «мокріх дел мастера». Матвеєва «со товарищи» за зловживання владою під час розстрілів «в обычном месте исполнения приговоров над заключенными Белблатлага». Справа № 11602 була не політична і тому органи свого часу не пустили її з димом. Згідно з показаннями підсудного М. Матвеєва «обычным местом исполнения приговоров» був 16-й (нині 19-й) кілометр дороги Медвежогорськ — Повенець, себто урочище Сандормох...

начальником УНКВС Ленінградської обл. комісаром держбезпеки т. Заковським Матвеєву під грифом «сов. секретно» останньому «предлагалось» виїхати в місто Кемь і, з'явившись з начальником Соловецької тюрми ГУДБ ст. майором держбезпеки т. Апетером, «привести приговор в исполнение». Проте у місті Кемь та його околицях дослідники слідів такого масового розстрілу не виявили.

Навесні 1996 року в Санкт-Петербурзі вийшла в світ книга ленінградського працівника УФСБ Е. Лукіна «На палацах

Не всі, насильно вирвані червоним сантою з життя українські письменники та вчені йшли під кулю ката з високо ї гордо піднесеною головою. Кому після 1920 року, головний редактор видавництва «Література і мистецтво» Михайло Яловий слізно благав своїх товарішів по партії зберегти йому життя лише для того, щоб він міг «прислужитися справі соціалістичної переробки світу». Проте інший соловецький в'язень академік, засновник історичної школи українського комунізму Михайло Яворський під час пере-

28. 3. 35 г. по ст. 54-8 и 54-П УК УССР приговорен к лишению свободы на десять лет.

ЯЛОВОЙ Михаил Николаевич, 1895 г. р., гр. СССР, ур. д. Надежды, Красноградского р-на, Харьковской обл., служащий, литератор, бывш. член ВКП(б). Тройкой ГПУ УССР от 29. 9. 33 г. по ст. 54-4, 6 П УК УССР осужден на 10 лет.

ПОЛИЩУК Валерян Львович, 1897 г. р., ур. с. Бильче, б. Вольинской губернии, украинец, гр. СССР, служащий, б/п, известный украинский писатель. В/с Военной Коллегии Верховного Суда СССР 27-28 марта 1935 г. по ст. 54-8, П УК РСФСР с применением постановления ЦИК СССР от 1. 12. 34 г. осужден на 10 лет л/свободы с конфискацией принадлежащего ему имущества.

КРУШЕЛЬНИЦКИЙ Богдан Антонович, 1908 г. р., гр. СССР, ур. с. Станиславова (Польша), служащий, образование высшее, сын петлюровского министра. Два брата Иван и Тарас Крушельницкие в декабре м-ца 1934 г. расстреляны. Ос. Совещанием при НКВД СССР от 26. 3. 35 г. по ст. 54-8 УК УССР осужден к заключению в ИТЛ на 5 лет.

ФИЛИППОВИЧ Павел Петрович, 1891 г. р., гр. СССР, ур. с. Кастановки Киевской обл., сын священника, служащий, украинец, работал профессором Киевского педагогического института. 4. 2. 36 г. Военным трибуналом Киевского военного округа по ст. 54-П и 54-8 УК УССР осужден к лишению свободы сроком на 10 лет с конфискацией имущества.

КРУШЕЛЬНИЦКИЙ Антон Владимирович, 1878 г. р., ур. Австро-Венгрии, украинец, гр. СССР, б/п, образование высшее. Осужден в/с Воен. Коллегией Верховного Суда СССР на 10 лет л/свободы.

ПАНОВ Андрей Степанович, 1899 г. р., ур. Харьковской обл., Белопольского р-на, с. Прору, из крестьян, служащий, украинец, гр.-и СССР, б/п, до ареста работал преподавателем Харьковского института Народного образования. Осужден в/с Воен. Коллегией Верховного Суда СССР от 27-28. 3. 35 г. по ст. 54-8П УК к 10 годам лишения свободы с конфискацией имущества.

пису населення 1937 року у графі «партийність» зазначив, що, на своє нещастя, належав до комуністичної партії, яку вважає найжалюгіднішою. Недаремно його прізвище в соловецьких розстрільних списках стоїть в перших рядах, хоч і починається воно з останньої літери нашого алфавіту. Адже це він, Михайло Яворський, перебуваючи у соловецькій в'язниці під такою промовистою назвою «Кремль», написав заяву, якою довів мало не до божевіля своїх мучителів.

«Цим повідомляю, — писав Яворський, — що я відмовляюся від зарахування робочих днів не тільки за минулі період, а й узагалі. Я вважаю таке зарахування знищашим над людиною, котру, як і багатьох інших, сталінське «правосуддя» спочатку кидає до в'язниці за те, що це Українець, який не підміняв любові до своєї батьківщини на російський патріотизм, «лідфарбованій» інтернаціоналізмом, — кожного назване правосуддя без суду засуджує за неіснуючу справу на повільне знищенні в тaborі, в умовах важкої примусової праці з напівголодним пайком, у сілях ганебної провокації і моральних мук, — а після всього цього це правосуддя обічає їй скоротити повільне знищенні, моральне і фізичне — за умови т. з. «перекування», тобто безмовної само-покори цьому знищенню і підкупного славослів'я його політиці.

Я особисто «перековувався» не зброяю, боготоври «геніального, улюбленого, рідного вождя всіх народів» не бажаю та й узагалі вважаю для себе ганьбою таким шляхом купувати собі волю, тим паче, коли десятки тисяч української інтелігенції гинуть у в'язницях і тaborах в умовах, означених вище, коли їх сім'ї засуджені на повільну голодну смерть в умовах т. з. «культурного і заможного життя», в умовах сталінського «шкіування про людину», коли сотні тисяч пограбованих українських селян засівають Росію своїми кістями на каторжних будовах, лісозаготівлях та інших видах примусових робіт, коли стільки ж гине їх від голоду у себе на батьківщині, хоч начебто і там жити стало «веселіше».

Я вважаю, що за такого стану справ на Україні для мене почесніше буде вмерти разом з шим у спільному нашому каторжному житті, ніж прагнути на волю, щоб жити життям хамелеона, який захищається у захвіті перед політикою національного гноблення і селянського

ПАВЛУШКОВ Николай Петрович, 1904 г. р., ур. г. Тулы, украинец, гр. СССР, служащий, научный сотрудник Всеукраинской академии наук, б/п. Верховным УССР от 19. 4. 30 г. по ст. 54-2, 3, 4, 8, П УК УССР осужден на 10 лет лишения свободы с поражением в правах на 3 г.

ПОДГАЕЦКИЙ Владимир Яковлевич, 1889 г. р., гр. СССР, ур. Каменец-Подольска, служащий, украинец, врач-хирург, до ареста профессор-психиатр в Политехническом институте г. Киева. Осужден В/с судом УССР 18. 4. 30 г. по ст. 54-П 52-2 УК УССР на 9 лет ИТЛ.

ПИДМОГИЛЬНЫЙ Валериан Петрович, 1901 г. р., ур. с. Чаплий Днепропетровской обл. УССР, украинец, служащий, литературный переводчик, б. петлюровец, б/п. В/сессии В. Коллегии Верховного Суда СССР от 27-28. 3. 35 г. по ст. 54-8 и 54-П УК РСФСР осужден на 10 лет л/свободы, с конфискацией имущества.

ПОЛОЗ Михаил Николаевич, 1891 г. р., гр. СССР, ур. г. Харькова, служащий, образование высшее, сын дворянки, б. офицер авиации, состоял членом КП(б)У. КОГПУ УССР от 4. 6. 34 г. по ст. 54-П УК УССР осужден на 10 лет ИТЛ.

СЛИСАРЕНКО Алексей Андреевич, 1891 г. р., гр. СССР, ур. г. Волчанска, Харьковской обл., сын управляющего имением, служащий, образование высшее, литератор. Военным Трибуналом Укр. Военного округа зак. судебным заседанием от 19. 3. 35 г. по ст. 54-П, 8/6; 2 часть 54-2 УК УССР приговорен к заключению в ИТЛ сроком на 10 лет, с поражением прав по пунктам «а», «б», «в» ст. 29 УК.

ШАХА Иван Григорьевич, 1898 г. р., украинец, гр. СССР, ур. Галиции, служащий, обр. среднее, б. кандидат КП(б)У. Судебной тройкой при КОГПУ УССР 23. 9. 33 г. по ст. 54-2, 6, 8 и П УК осужден на пять лет к заключению в ИТЛ.

ЭПИКА Григорий Данилович, 1901 г. р., ур. с. Каменка Днепропетровской обл., участник петлюровской банды, б. член ВКП(б)У. Приговором в/с Военной Коллегии Верховного Суда СССР от

ПАВЛУШКОВА Николая Петровича **РАССТРЕЛЯТЬ**

ПОДГАЕЦКОГО Владимира Яковлевича **РАССТРЕЛЯТЬ**

ПИДМОГИЛЬНОГО Валериана Петровича **РАССТРЕЛЯТЬ**

ПОЛОЗА Михаила Николаевича **РАССТРЕЛЯТЬ**

СЛИСАРЕНКО Алексея Андреевича **РАССТРЕЛЯТЬ**

ШАХА Ивана Григорьевича **РАССТРЕЛЯТЬ**

ЭПИКА Григория Даниловича **РАССТРЕЛЯТЬ**

28. 3. 35 г. по ст. 54-8 и 54-П УК УССР приговорен к лишению свободы на десять лет.

ЯЛОВОГО Михаила Николаевича **РАССТРЕЛЯТЬ**

ПОЛИЩУКА Валерiana Львовича **РАССТРЕЛЯТЬ**

КРУШЕЛЬНИЦКИЙ Богдан Антоновича, 1908 г. р., гр. СССР, ур. с. Кастановки Киевской обл., сын священника, служащий, украинец, работал профессором Киевского педагогического института. 4. 2. 36 г. Военным трибуналом Киевского военного округа по ст. 54-П и 54-8 УК УССР осужден к лишению свободы сроком на 10 лет с конфискацией имущества.

ФИЛИППОВИЧ Павел Петрович, 1891 г. р., гр. СССР, ур. с. Кастановки Киевской обл., сын священника, служащий, украинец, работал профессором Киевского педагогического института.

4. 2. 36 г. Военным трибуналом Киевского военного округа по ст. 54-П и 54-8 УК УССР осужден к лишению свободы сроком на 10 лет с конфискацией им

грабежу в царстві не соціалізму, що будуться, а загального обману, провокації і свавілля».

Славетний наш драматург Микола Куліш не мав можливості написати подібну заяву. І все ж, перш ніж загинути, він зумів передати нащадкам свій безцінний заповіт. Перебуваючи, перед відправкою на Соловки в камері спецкорпусу НКВС на Інститутській вулиці в Києві, Куліш, мов на магнітофонну тасмі, наговорив «підсадний гусць», якомусь троцькісту Є. Штейнбергу своє розуміння злочинної суті сталінського режиму. Сексот Штейнберг, як і сподівався Куліш, ретельно виклав його відчайдушно смілі думки на папір і вони, підішті до справи Куліша, дійшли до наших днів:

«Москву Куліш порівнює з Давім Римом. Так само, стверджує він, як Давій Рим жив за рахунок своїх провінцій, висмоктуючи з них усі соки, концентрував у себе всі багатства, цінності і твори мистецтва, так і Москва живе за рахунок національних республік. При чим він не вважає за потрібне навіть доводити, що економічне становище України є колоніальним по відношенню до Радянської Росії -- це він вважає звичайною реччю...

Керівників нашої партії Куліш вважає великородженими шовіністами.. Яскравим представником великороджеництва.. на Україні Куліш вважає тов. Постишеву.. Він стверджує: «Постишев говорив про любов до Москви з такою істеричною в голосі, і я відчуваю, якщо його пошкредти, то вилізе з-під маски інтернаціоналіста справжній великороджений шовініст». Великороджений шовініст, -- говорив Куліш, -- процвітає в Москві в усіх галузях, і ніхто з ним не веде ніякої боротьби -- навпаки, він ще заохочується..

Становище української літератури він вважає трагічним. Талановитий письменник мусить або відмовитися від української літератури, перекочувати в російську, або, якщо він дослухається до голосу свого серця і напише справжній художній твір, його посадять у в'язницю. Саме тому в літературі в Україні залишилися тільки посередності, брехуни й нездари. На Радянській Україні література приречена на життя, на провінціалізм, вона школи не досягне рівня великої світової літератури.

Всесоюзний з'їзд письменників був, на думку Куліша, фальшю і обманом. Письменники говорили з трибуни одно, інше стверджували в кулуарах. Письменники не можуть творити великих речей, тому що обмінюють найважливіші проблеми, а

обмінюють їх тому, що бояться писати правду...

Бути письменником з пролетарською ідеологією і визначним митцем -- речі несумісні, -- вважає Куліш -- Всі талановиті люди, -- говорить він, -- завжди конфліктують із своїм суспільством...

В основі всієї політики, яку партія провадить на селі, лежить принцип примусу, -- така теза Куліша. Він спростовує добровільний рух мільйонів селян до соціалізму, організований партією. Колгоспний лад він вважає іззовні нав'язаним селянству і тому християнським...

Історія повторюється, -- стверджує Куліш. -- А тому побудова безкласової суспільства -- це казочка. Звичайно, буде щось нове, старі класи зникнуть з історичної арени, але виникне нова форма нерівності, і соціальне питання лишииться нерозв'язаним по-старому...

Він вважає, що справдилася теорія «крайніх». Епіка і його ж твердження, що політика -- річ жорстока. Суть цієї теорії і цього твердження ось у чому. Держава заарештовує не тих, хто завинив, а кого треба взяти з політичних міркувань. Політика -- жорстока річ. За неї потрапляють під арешт завжди «крайні». Своєчасу «крайнім» були Єфремов, Гермайзє та ін. -- зараз Елік, Куліш, Курбас і т. д. Така теорія «крайніх».

Звідси випікає, що справи фабрикуються чи створюються «брудними руками», як любить інколи висловлюватися Куліш. Він вважає, наприклад, справи про терористичну діяльність українських націоналістів надуманими й сфабрикованими. Ця правда, -- говорить він, -- невдовзі стане відомою. Ми пізнаємо найскровінніші тайни давнього Єгипту, розкопуючи піраміди. Тим паче правда наших днів обов'язково спливе, і ми будемо відповісти. При цьому Куліш висловлює сподівання, що нове покоління не буде таким полохливим, як він і його товариши, і коли хто-небудь з його представників потрапить до НКВС, то заговорить із слідчими іншою мовою. «Ось тоді ДПУ-НКВС відчує, що зросла інша сила, а вона обов'язково зросте», -- додає Куліш...

«Ми, -- говорить він, -- не пережили щасливової пори демократії, а перескочили з царської деспотії до нової, радянської. Називається вона «диктатура пролетаріату»...

Про становище України 1923-33 років він говорить, що вона була приречена на головну смерть. Він вірив, що було багато мільйонів померлих. І зараз Куліш переконаний, що радянські органи свідомо не реєстрували смертність, щоб приховати те, що кілька разів на Україні.

«Всі мислячі люди, котрі мали свою думку, -- стверджує цей пан, -- сидять у в'язницях або заслані. При цьому він ставить собі питання -- хто буде тепер будувати українську культуру? На мою відповідь, що в неї є Академія наук, Спілка письменників, університети, багато науково-дослідних інститутів -- і всіоди ж свої кадри, -- він відвerto застіяється...»

Гідно пішов з життя і великий наш письменник Валер'ян Підмогильний 14. XI. 1934 року він писав своєму слідчому:

«Почуваючи свою цілковиту безсилість вплинути на наслідок попереднього

слідства по кожному окремо даному проти мене зізнанню, а також свою неспособність бути корисним у процесі попереднього слідства як для себе самого, так і для справи, порушеній проти мене, я даю таке сумарне зізнання:

1. Ніколи ні до якої терористичної організації я не належав і не належу.

2. Ніколи ніякої терористичної діяльності я не провадив.

3. Про існування подібних організацій, про їх діяльність або діяльність осіб, звязаних з ними, я ніколи нічого не знав інакше, як з виступів представників Радвлади й партії, в пресі їх на прилюдних зборах.

4. Тому всяка зізнання інших осіб про обвинувачення мене в принадлежності до терористичної організації і терористичної діяльності я рішуче відкидаю як брехливі й наклепницькі». (За книгою Івана Ільєнка «У журнах репресій». Київ, 1995.)

1111 смертників (один з етапових, Ф. Родіонов) помер ще на Соловках. С. Вишняка повезли невідомо для чого в Ленінград, С. Ліковорника -- в Одесу, І. Зозуляка й Б. Перецького -- до Києва) помістили у Ведмежогорський слідчий ізолятор, здатний вмістити лише 400 чоловік. Декілька в'язнів (і це після трьох ретельних обшукув!) зуміли пронести в ізолятор ножі й зрозумівши, що їх везуть вантажівкою на страту, кинулися з тими ножами на озброєних копів'ю і навіть одного з них поранили в голову. Тоді Матвеєв наказав, незважаючи на тріскучий мороз, роздягати в'язнів до натільної білизни, з'язувати руки, а перед стратою й ноги й вкладати втрамбовані долілиці на дні широчезної -- 5 метрів на 5 і глибочезної -- 2 метри ями. Коли перша партія в'язнів була готова до насильного переходу в «країні» світ, товариш Матвеєв стрибав у яму і брався до звичної та любої його більшовицько-чекістському серцю «роботи». Його асистенти (Гінцов, Ларішин, Васильєв, Дерев'янко, Кузнецов, Твердохліб) готовували під акомпанемент пострілів, жалібних передсмертних зойків і проклять нову партію жертв. Зв'язаніх по руках і ногах бранців скідали на ще теплі тіла побратимів, примушували лягати якомога щільніше, і Матвеєв знову виймав свого невтомного револьвера. А коли набридало стріляти, брав до рук заковану в залізо ломаку. Бив, хекаючи, та так сильно, що черепи розламувались на шмаття і мозок, вперемежку з кров'ю, летів усебіч, густо росячі і кати, і живі та мертві його жертві. У вмінні вбивати товаришу Матвеєву не було рівних. 27 жовтня він відправив на той світ 208 чоловік, 1 листопада -- 180, 3 листопада -- 265, 4 листопада -- 249. А по «роботі», добре випивши зі своїми підручними та закусивши, поїхав до Пітера святкувати 20-у річницю «великої жовтневої соціалістичної революції». Святкувалося товаришу Матвеєву дуже добре, бо навіть забув відрапортувати відразу товаришу Гаріну, своєму безпосередньому начальнику про содіяне. Відрапортував аж 10 листопада. Але товариши Раковський і товариши Гарін поставились до його проступка з належним розумінням, відрапортувавши товаришу Єжову, що його наказ ліквідувати 1200 соловецьких «контрів» не лише виконало, а й перевиконало (розстріляли аж 1825 чоловік), нагородили тоб. Матвеєва «за успішну борбу з контрреволюцією» цінним подарунком і путівкою на сонячний берег Криму. Кажуть, що товариши Єжов зі своєї боку нагородив катою ще й орденом Червоної Зірки, але документального підтвердження цьому факту дослідники поки що не знайшли.

Де, в якому таборі чи тюрмі сидів товариши Матвеєв, не відомо. Але, за всіма ознаками, відбувся він лише легким переліком, бо на початку сімдесятих ще жів, виступав у школах, ділився спогадами про свою «героїчну» чекістську юність з пionерами. Помер Матвеєв 1974 року і похований на одному з санкт-петербурзьких цвинтарів...

27 жовтня ц. р. в автобусі, яким ми їхали до Сандормоха включившися прахові невинно убієніх, були не лише українці та росіяни, а й карели, фіни, татари, евреї,

німці, поляки. І всі ми запитували одне одного -- чому на вітровому склі автобуса прикріплена таблиця з написом «акція «Покаяння»? В чому має каятися опука Антона Крушельницького Лариса, весь рід якої поклали в сир землю лише за те, що він повірив більшовицькій пропаганді й переїхав з капіталістичного тоді Львова в соціалістичний Харків будувати радянську Україну? У чому мають каятися більшій далекі родичі Леся Курбаса, Миколи Куліша, Матвія Яворського, Миколи Зєрова, Валер'яна Підмогильного? У чому маємо розкаюватись ми, діти українського села, мільйони найдобірніших представників якого стали карельськими соснами лише за те, що хотіли працювати на себе та своїх дітей, а не на ледачого й загребущого московського «дядю»?

Каятись у содіяному, якщо виходити зі здорового глузду, мала б правоприміщиця ВКП(б)-КПРС: нинішня комуністична партія, але її представників у автобусі ми не побачили. Московські, карельські «ліві» газети, які ми встигли переглянути, дружинами рядами пішли в наступ на організаторів милосердної акції, твердячи, що не комуністи винні у масових розстрілах в Сандормосі, а «не подконтрольна власть», вмить забувши, що влада в ті криваві роки була під всеохопним контролем ВКП(б)-КПРС. Інші дописувачі з партквитками в кишенях пішли ще далі - нехтуючи висновками слідчих органів та судово-медичної експертизи, стверджували, що братські могили в Сандормосі (а їх там налічується аж 150 і в кожній по сорок мучеників!) -- справа рук фінських фашистів...

І ось уже ми не їдемо, а йдемо, затиснені з усіх сторін скорботним, заплаканим людським морем, приймаючи парад струнких карельських сосен, що виростили упінеба з полум'яних сердць наших великих співвітчизників. Багатолітній політ'язень Євген Сверстюк обнімає дубового хреста з написом «Убієнним синам України». Над Іваном Драчом розмаяється синьо-жовтий державний український прапор з чорною жалібною стрічкою. В руках петrozavodських українців, що прихідали з нами, -- українські та карельські прапори. Священик Української автокефальної церкви Павло Бояння тримає в руках вишиваний рушник та грудку рідної землі. Кетяти калини з Шевченкового рідного села жарють в руках ще одного нашого багатолітнього політ'язня Юля Шелеста. Не покладаючи рук, працюють наші літописці Борис Гривачевський, Олександр Засуха, Володимир Щербина. Робить все від нього можливе, щоб було затишніше на цій суворій карельській землі, працівник Посольства України в Москві Віталій Крикуненко.

Над тисячним натовпом не лише працюють з жалобними чорними стрічками. Над тисячним натовпом -- плач, стогні, зітхнання і думка: таке не повинно повторюватися. Будьмо пильні, не даймо червоному джинсу знову вилізти з пляшки і залити невіплюю правою кров'ю 1/6 нашої планети..

Колишніми братськими республіками вперто повзуть чутки, що комуністи знову готують розстрільні списки. Дай Боже, щоб це були тільки чутки. Але як хтось дуже мудрий сказав: думу без вогню не буває. Пам'ятаймо, що в переддень ГКЧП такі списки були складені. І в списках тих були не лише демократи, а й комуністи, які не хочуть йти в ногу зі своїми закомплексованими вождями.

Виступаючи на жалобному мітингу, опука міністра освіти УНР, письменника Антона Крушельницького Лариса сказала, що українська інтелігенція лягла в сандормоську землю лише за те, що хотіла будувати Україну під червоними знаменами. Ми ж сьогодні будуємо Україну під синьо-жовтим державним прапором. А тому матвеєви, гаріни, раковські, прийшлиши вдруге до влади, будуть ще жорстокіші, ще безжалінніші у ставленні до нас та наших дітей, зроблять нашу сонячну країну суцільним Сандормохом. Тож, йдучи в березні на вибори, пам'ятайте про це!

Микола ЛІТВІН,
спеціальний кореспондент

На світлинах Володимира Щербіна, Івана Драча, Євгена Сверстюка, Віталія Крикуненка, відомий російський правозахисник, депутат Держдуми Сергій Ковалев.

ВИБОРИ-98: ЗА НОВИМ СЦЕНАРІЄМ, ЗІ СТАРИМИ ПРОРАХУНКАМИ

Вибори-98 є інформаційна безпека України -- ці два взаємопов'язаних питання стали предметом обговорення на прес-конференції, зорганізовані Всеукраїнським товариством «Просвіта» імені Т. Шевченка і Конгресом української інтелігенції. Захід відбувся у конференц-залі УНІАН 12 листопада -- у день, коли у Верховній Раді завершилося формування Центральної виборчої комісії до обранням п'яти її членів.

«Просвіта» й КУІН занепокоєні становом справ у таборі національно-демократичних сил, які не враховують гіркого досвіду попередніх виборів, коли через непомірні амбіції багатьох керівників правих та правоцентристських організацій було втрачено левину частку голосів виборців і на багатьох округах перемогли ліві. Тепер, при змішаній виборчій системі, за прогнозами, наведеними директором Інституту трансформації суспільства Олегом Соскіним, із 22 сформованих виборчих блоків мають шанс набрати 200 тисяч підписів електорату лише шість: комуністи, соціалісти-аграрії, «Громада», НДП, СДПУ та «Рух за народ, за Україну». Тому головна боротьба демократів за місця в майбутньому парламенті починається на мажоритарних округах. «Просвіта» й КУІН, занепокоєні розпорощенням сил правих, ухвалили меморандум про координацію дій, взаємоподоборювання й рейтингове визначення найдостойніших кандидатів і закликають приєднатися до нього всіх, кому небайдужа доля України.

Тривогою за майбутнє держави були сповнені слова промовців.

«Чи при існуючій розпорощеності наших сил досягнемо перемоги на виборах? Ні!» -- упевнений голова Всеукраїнської «Просвіти» Павло Мовчан, пропонуючи зібрати 25 листопада в Будинку вчителя лідерів і штаби партій задля підписання цього меморандуму.

«Ми стоїмо перед фактом утрати незалежності. Якщо хочемо виграти

вибори, мусимо спільно протистояти антидержавницьким силам, відмовитись від вузькопартійних та особистих амбіцій», -- переконливо закликав демократів заступник голови Товариства «Просвіта» Олександр Пономарів.

«Що заважає нашому об'єднанню? Суто суб'єктивні фактори й ейфорія деяких партій, які апелюють до соціологічних даних. Слід усвідомити, що вибори відбуваються за новим сценарієм, ми ще не грали в цю гру. Простежується спланована програма -- відсікти на виборах правий і правоцентристський електорат; НРУ спробують розколоти десь у лютому. Це задуми сил, які хочуть сформувати в Україні на рубежі тисячоліть кланово-олігархічну систему». -- Це тези аргументів Олега Соскіна.

Про такий вагомий елемент впливу на виборців, як шоу-бізнес, -- і саме на молодіжний електорат вів мову генеральний директор СП «Комора» Олег Репецький.

Своїми міркуваннями з порушених проблем поділилися голова КУІН Іван Драч, голова Київської країнової організації «Просвіти» Юрій Гнаткевич, наголошуючи на тому, що причини роз'єднаності патріотів не об'єктивні -- суб'єктивні.

Засторогою лунали й слова про «російський фактор» передвиборчої кампанії: Росія не стоятиме остронь виборчого процесу в Україні!

Тожаби через рік, через «злочинну самовпевненість» наших гетьманів, за висловом Юрія Гнаткевича, не відповідати на питання анкети «державно» мовою «К якій партії ви принадлежали до переворота в 1991 році?», -- мусимо вже сьогодні, не зволікаючи, перейти від заклинань і закликів об'єднань, до конкретної дії. Бо, засягаючи малого для себе, можемо втратити велике, для всіх найсвятіше -- незалежність Батьківщини. і відвернутися від нас -- цього разу -- назавжди! -- і Бог, і люди. Хай боронить усіх нас Всевишній від такої сумної перспективи.

Володимир ГЕРМАН

ЗВЕРНЕННЯ

Центрального правління Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка до виборчих блоків «Рух за народ, за Україну» та «Національний фронт»

Уболіваючи за майбутнє України й усіляко сприяючи проведенню виборчої кампанії 1998 року, Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка звертається до Вас, патріотів України, з пропозицією сприяти порозумінню між двома головними блоками, що представляють національні сили нашої держави.

Буде прикро, якщо ми поборюватимемо один одного на зловтішання нашим ворогам. Тому пропонуємо створити координаційну раду для уточнення кандидатур претендентів у депутати Верховної Ради, обласних та місцевих рад із урахуванням списків РУХу, «Просвіти», КУІНу, «Національного фронту», аби змагання на мажоритарних округах за депутатські мандати завершилося перемогою національно-демократичних сил із неодмінним прийняттям усіма зацікавленими сторонами меморандуму про:

1. координацію дій;
2. взаємоподоборювання;
3. визначення за рейтингом найдостойніших кандидатів.

Центральне правління
Всеукраїнського товариства «Просвіта»
ім. Тараса Шевченка

29 жовтня просвітяни побували у гостях у дитячому будинку «Маляtko», що в Подільському районі м. Києва. Київське крайове об'єднання «Просвіти» здійснило цю благодійну акцію спільно з видавничим центром «Просвіта» (директор В. Клічак), видавництвом «Веселка» (директор Я. Гоян), агропромисловим підприємством «Київконтракт» (директор Ю. Терехов).

Для цієї зустрічі благодійники підготували подарунки — книжки, цу-

1979 р. є його незмінним директором. Лідія Семенівна разом із працівниками замінила цим дітям батьків. Тільки завдяки їхнім турботам дитячий будинок став зразковим. А для всіх вихованців вона стала мамою — мамою Лідою.

«Зеленесжито, зелене, хороші гості у мене» — так зустрічали нас вихованці дитячого будинку. Діти виховуються в дусі любові до України, її звичаїв, традицій. Одна українська пісня змінювалась іншою, весела полька, голап

ХАЙ ДОЛЯ МИЛОСЕРДНА УСМІХНТЬСЯ ЇМ

керки, які в теплій, доброзичливій атмосфері передали дітям працівники «Київконтракту», за що ми їм щиро вдячні.

Найменшим вихованцям подарували книжку «Казка-вигадка смішна про ведмедя-ласуна», розмальовки та абетку. Дорослі отримали книжки: «Історія України для дітей» А. Лотоцького, «Історія України в іграх», «Кобзар» Т. Шевченка та багато іншої цікавої пізнавальної літератури для бібліотеки дитячого будинку. Не обійшли увагою і вихователів. Набір дитячих книжок подарувало дітям і видавництво «Веселка».

Дитячий будинок «Маляtko» вражав своєю доброзичливістю, гостинністю дітей та вихователів. Тут і ошатні, з любов'ю оформлені кімнати для навчання й ігор, спальні, вітальні. Є удасталь чудових іграшок, а основне — любов, тепло, турбота, якою оточені діти, що не знають батьківської ласки і тепла.

Очолює дитячий будинок лагідна, чуйна жінка, заслужений працівник освіти України Лідія Литвиненко, яка з

переходили в сучасну «Макарену», а наше серце стискає біль і на очах були слізози. Смуток і біль за долі цих дітей не давали нам спокою: що іх чекає у вирішити? Чи витримають, не аламаються? На жаль, подальша доля іх зчаста дуже важка. Адже вони зовсім не захищені. Після досягнення певного віку, а переважають вони в дитячому будинку «Маляtko» до закінчення 6-го класу, іх передають в інтернати і починається боротьба за виживання, за місце під сонцем у цьому складному житті, де і заступиться за них нікому, — це державні діти.

Але, на превеликий жаль, держава не дуже опікується долями цих дітей. Виникає дуже багато проблем не тільки з навчанням, але і з працевлаштуванням, забезпеченням житлом та багато іншого. Проте хочеться вірити, що всі вихованці дитячого будинку «Маляtko» знайдуть вірний шлях у житті і держава повернеться до їхніх проблем обличчям.

Тетяна ФЕДІЄНКО

ВІДСТОЮВАТИ НАЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ В ОСВІТІ

6-8 листопада 1997 р. у Київському Будинку вчителя відбувся Конгрес Всеукраїнського Педагогічного товариства ім. Г. Ващенка — громадської організації (зареєстрована Міністерством юстиції у березні 1996 р.), яка об'єднує працівників різних ланок освіти, а також інших громадян, що уболівають за її розвиток.

На Конгрес для обговорення найбільшіх проблем розвитку освіти з'їхалися делегати з 23-х областей України, включаючи АР Крим. Звітну доповідь про діяльність Товариства виголосив його голова професор А. Погрібний. Були акцентовані першочергові завдання організації. Це — обстоювання засад української національної освіти, її підпорядкованість справі побудови Української держави, освічення, пропагування та захист системи освіти і виховання, що її створили видатні українські педагоги Г. Сковорода, К. Ушинський, Б. Грінченко, С. Русова, Г. Ващенко, І. Огієнко, А. Волошин, С. Сірополік, В. Сухомлинський та ін., видання творчої спадщини Г. Ващенка (блізько 10 томів), захист правово-економічних інтересів українських освітніх, протистояння антиукраїнським, антидержавницьким, неокомуністичним тенденціям в освіті.

Для досягнення цих цілей Товариство розробляє власний проект реформування та демократизації освіти в Україні, публікує заяви, звернення, спрямовані проти антинаціональних тенденцій в освіті України, організовує лекції, науково-практичні конференції, семінари, співпрацює з педагогічними установами, творчими спілками, державними й громадськими освітньо-культурними закладами.

У рамках відкриття Конгресу відбулася презентація двох видань Товариства, які щойно з'явилися друком. Це — фундаментальна праця Г. Ващенка «Загальні методи навчання», що не має аналогів в українській педагогіці (вийшла ця книга як другий том творів Г. Ващенка; першим була його книга «Виховний ідеал» (1905) та книга новаторських педагогічних концепцій «Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні», у якій відомі українські педагоги Академії наук вищої школи України А. Алексюк, П. Кононенко, В. Майборода, А. Погрібний, М. Стельмахович, проф. О. Вишневський, кандидат педагогічних наук Т. Усатенко пропонують увазі державних інституцій, науковцям, широкій педагогічній громадськості, всім, кого хвилює питання освіти в Україні, свій погляд на стан виходу з кризи в галузі, починаючи з необхідності реформування управління освітою. Товариство, підкреслювалося на Конгресі, домагатиметься втілення цих концепцій у життя.

У найближчих планах Товариства — заходи стосовно практичного впровадження розроблених та узагальнених Г. Ващенком методів навчання, видання його праці «Виховання долі і характеру», організація правового захисту українських освітніх, ряд заходів, спрямованих на розвідчування рецидивів комуністичного тоталітаризму в царині освіти.

Прийняті Конгресом документи привертують увагу до критичного становища, в якому перебуває національна освіта в Україні, пропонують шляхи впходу з цього. У роботі педагогічного форуму взяли участь представники Міністерства освіти, Київської міськодержадміністрації, народні депутати України Л. Глухівський, П. Мовчан, Я. Стецько, голова Товариства «Україна» І. Драч, директор Інституту українознавства П. Кононенко, інші відомі особи. Головою Товариства знову обрано професора А. Погрібного.

УКРАЇНОНЕНАВИСНИЦТВО І ЙОГО ІСТОРИЧНИ ТА СУЧАСНІ КОРЕНІ

На замовлення царизму у XVIII--XIX ст. російські вчені розробили концепцію про українців як «малоросів», південну гілку російського народу. В такому імперському плашті у школах і університетах Росії, в тому числі й України, висвітлювалась уся історія українців та їхніх земель -- «Малоросії», «Новоросії», навіть Галичини. Російська Православна церква підтримала цю шовіністичну концепцію.

підтримала цю шовиністичну концепцію.

Виходячи з імперських інтересів, основна маса росіян вороже ставилася до українського національного руху, відродження в складі Росії навіть автономної української державності. За їх підтримки понад сто років здійснювалась політика русифікації та асиміляції українців, чинилася

Коли восени 1914 р. російські армії захопили Галичину, царські власті розгромили всі галицькі українські організації -- навіть просвітянські та кооперативні. Вони здійснили першу масову депортацію галичан до Росії, Сибіру. То була яскрава демонстрація україноненависництва не лише з боку російської армії, а й усієї наші, яка сподівалася насильницькими методами русифікувати і західних українців. З часів Миколи I російський царизм фінансував партію «московофілів» у Галичині як знаряддя русифікації галицьких русинів та відриву їх від Австро-Угорщини.

Російська імперія розвалилась не внаслідок сепаратизму українців та інших пригноблених народів, а в результаті боротьби між царським урядом і опозиційною державною Думою. Незважаючи на розкол у російському суспільстві, громадянську війну між лівими і правими партіями

керівники українських політичних, просвітнянських, кооперативних організацій, а й діячі комуністичної партії Західної України.

За допомогою союзників, насамперед США, під кінець Другої світової війни Радянський Союз став наймогутнішою військовою державою у світі і по суті комуністичною імперією. СРСР оточив себе у Європі й Азії залежними країнами, у яких утвердив комуністичні режими. Радянський Союз (по суті Росія) став наймогутнішою ядерною державою, прагнув до встановлення світового панування росіян шляхом поширення комунізму в усьому світі.

Ця месіанська імперська зовнішня політика позначилась і на внутрішній, зокрема національній, політиці ЦК ВКП(б). Його місцеві органи -- ЦК республік і обкоми партії -- у 1945--1947 рр. розгорнули у всіх союзних і автономних республіках шалену кампанію боротьби з «буржуазним націоналізмом». Було взято курс на русифікацію в найстисливіші строки всіх народів СРСР.

Боротьба з українським «націоналіз-мом» у післявоєнні роки по суті була виявом тотального україноненависництва і охопила всі сфери життя в Україні. Сотні тисяч українців були депортовані з Польщі і західноукраїнських земель, значну частину їх репресували, відправили до Сибіру. У радянські концтабори потрапило близько мільйона українців-східняків із числа військовополонених, звільнених у Німеччині. У в'язницях СРСР (Росії) українці тоді були найчисленішою національністю. Сталін відмовився від наміру депортувати всіх українців у східні і північні райони СРСР лише тому, що

Перетворення СРСР (а по суті Росії) у наддержаву, поширення комуністичної системи на всіх континентах світу, авангардна роль (на першому етапі) в освоєнні космосу сприяли утвердженню месіанських, а по суті імперських настроїв серед росіян, русифікації інших етносів. Пісні про Росію, що вона «лучше всіх», привчили співати не лише росіян. А за вірш «Любіть Україну» відомого українського поета Володимира Сосюру в п'ятдесяти роки так паплюжили, що це стало повчальним уроком на наступні десятиліття для українських письменників.

десятиліття для українських письменників. Як і в будь-якій імперії, партійні і радянські органи СРСР у своїй великорадянській антиукраїнській політиці користувалися «батогом і пряником». Лише тим українцям, які підтримували таку «інтернаціоналістську» політику, створювались умови для просування по службі в партійних і державних органах. Найвідданішого першого секретаря ЦК компартії України В. Щербицького близько двадцяти років тримали на цій посаді і в політbüро ЦК КПРС -- навіть у часи горбачовської «перебудови».

Ще більша роль у цій українона-висницькій політиці КПРС належала репресивним заходам проти тих, хто насмілювався протестувати против русифікації України. Через радянські в'язниці пройшли тисячі патріотів України, чимало з них там загинуло. Основна маса росіян в СРСР підтримували розправу над «буржуазними» націоналістами. Поодинокі протести російських демократів, у тому числі академіка Дмитра Сахарова, засуджувались і в радянській пресі, і в імперських судових установах.

патріотичних міркувань всі російські діячі і партії вину за розвал великої держави намагаються перекласти на «незговірливих» українців та Україну. Відтоді в засобах масової інформації Росії та патріотичній російській пресі в Україні розпочалася шалена пропагандистська кампанія проти незалежної Української держави. Такого сплеску україноненависництва з боку росіян, яке точиться вже 6 років, здається, ніколи раніше не було.

Для мільйонів росіян в Україні (в т. ч. Криму) її незалежність є кісткою в горлі ще й тому, що вони позбулися становища панівної нації, ралтом стали національною меншиною в Українській державі. Крім того, росіяни та частина російськомовного населення в Україні побоюються примусової українізації. Хоч підстав для цього нема -- нова Конституція України гарантує всім громадянам захист прав.

Антиукраїнська політика до літа 1997 р. скерувалась найвищою законодавчою і виконавчою владою Російської Федерації. Насамперед вона проявлялась у прагненні поставити Україну в економічну залежність від Росії, щоб примусити відмовитися від політичного суверенітету. Під галас російської преси про розрив українцями економічних зв'язків з Росією, квотами та високим митом на українську продукцію, закупками товарів у інших держав імпорт з України було настільки скорочено, що вона дійсно стала великим боржником Москви. За вказівкою президента та уряду Росії час від часу (особливо взимку) скорочувалися поставки енергоносіїв в Україну, щоб посилити в ній економічну кризу й безробіття, залишити без тепла і світла мільйони її громадян, викликати в них загальне невдоволення українською незалежністю. Президенти України Леонід Кравчук і Леонід Кучма попереджали Бориса Єльцина, що такою політикою Україну можна задушити, але її Росія поставить себе на межу економічної катастрофи. Так воно і сталося: продовжується розвал і спад в економіці обох країн.

З не меншою силою українене-вісництво проявлялось і в зовнішній політиці Російської Федерації. Її керівництво створило незалежний Україні імідж недемократичної держави, національного та комуністичного «заповідника», якому країни Заходу кілька років відмовляли у фінансовій допомозі. Разом із президентом США Кліntonом президент Росії Ельцин домігся ядерного роззброєння України. Після цього Росія з позиції сили почала виступати проти територіальної цілісності Української держави, вимагати передачі їй Севастополя і всього Криму -- всупереч міжнародним угодам та зобов'язанням. Ці претензії узаконила Державна Дума Російської Федерації. Мер Москви Лужков навіть запропонував використати збройні сили

(«червоними» і «білими»), вони однаковою мірою вороже ставилися до відродження української державності. Захоплення українських сіл і міст російськими комуністичними і білогвардійськими військами завжди супроводжувалось знищеннем патріотів України, борців за її незалежність. Врешті Ленін, його партія виявилися хитрішими -- вони погодилися на утворення Української «радянської» республіки, привернули на свою сторону ліві українські партії, помирилися з Польщею і разом з нею поділили Україну. (Не мине й 20 років, як російські комуністи і німецькі фашисти поділять і саму Польщу.)

Заради відродження російської імперії під новою вивіскою російська кому-ністична партія (більшовиків) на чолі з Леніним, Троцьким, Сталіним тимчасово змінила свій курс у національному питанні. Лише тому був утворений «Радянський Союз» начебто рішноправних республік і в 20-х роках здійснювалася політика «коренізації», в тому числі «українізації». Це була тимчасова поступка ВКП(б) «інородцям». Вона збрила з пантеону багатьох діячів українського національного руху, зокрема М. С. Грушевського, який повернувся з еміграції в Україну. Але вже з 1929 р. боротьба з «буржуазним націоналізмом» стала визначати політику ВКП(б) в національному питанні. З новою силою розгорнулися переслідування не лише колишніх українських есерів, соціал-демократів але й українських комуністів (Миколи Скрипника та інших).

У часи Леніна і Сталіна українцям не довіряли пости перших секретарів компартії України. Остання не мала своєї програми, статуту і була надійним знаряддям ВКП(б) в управлінні Україною, запроваджені в ній голодомору 1932-1933 рр. З приєднанням у 1939 р. Західної України цей геноцид був поширеній і на неї. Масових репресій і тут зафіксовано не тільки

їх було занадто багато. Замість цього він «депортував» з України все продовольство і організував у цій житниці СРСР голодомор, масштаби якого лише трохи поступалися голоду 1932-1933 рр. Одночасно була запроваджена політика асиміляції українців та інших народів російською нацією, яку Сталін прославляв як найталановитішу і найтерплячішу.

У 40-80 рр. політика русифікації українців здійснювалася скрізь -- у Радянській Армії і концтаборах, на підприємствах і в установах, у галузі ідеології, освіти, науки. У всіх вищих навчальних закладах, технікумах і більшості міських шкіл України було запроваджено викладання російською мовою. З 60-х років в Україні випускалися виключно російськомовні спеціалісти. Русифікація підсилювалася політикою ліквідації малих українських сіл, скороченням питомої ваги сільського населення до третини у зв'язку з індустриалізацією та урбанізацією. Скерування українців, головне спеціалістів, на роботу в інші республіки СРСР та організований набір в Україну великої маси росіян теж були важливим важелем руйнування української нації.

Великодержавна російська політика обґрунтовувалась шовіністичною концепцією про месіанську історичну роль російського народу та меншовартість інших націй. Російській мові та культурі (творцями якої здебільшого були «інородці») надавалося вирішального значення у формуванні «нової історичної спільноті -- росіянського народу». Широко пропагувалася ленінська ідея про злиття всіх націй світу в русифікацію їх на базі «найбагатшої» російської мови.

імперію з китом, саме тіло якого примушує поглинати величезну масу інших істот.

Такими є історичні корені недовір-ливого ворожкого ставлення росіян до українців. Але якщо кити перемелюють все, що поглинають імперії розбухають і рано чи пізно розвалюються. Не минула ця доля і Російській імперії та її наступницю Радянський Союз, який розпався зовсім недавно і породив серед більшості росіян України та Росії сучасні корені україноненависництва.

Розпад СРСР прискорила боротьба за владу серед самих російських політичних угруповань. Тільки проголошення в червні 1990 р. суверенітету Російської Федерації у складі СРСР і обрання Бориса Єльцина її президентом були причиною поразки Михайла Горбачова в намаганні зберегти Радянський Союз. Остання спроба імперських сил у серпні 1991 р. не допустити розпаду СРСР була придушена в самій Москві і виключно державними структурами Російської Федерації на чолі з її президентом Б. Єльциним. Саме за їх наполяганням Л. Кравчук і С. Шушкевич у грудні 1991 р. підписали в Біловезькій Пущі історичний документ про припинення існування СРСР та утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД).

Такою є історична правда про конкретні винуватців розпаду СРСР у 1991 р. Але

У цій антиукраїнській політиці велика роль

У цій антиукраїнській похідці відмінно розмежуванню відводилась україноненависництва серед росіян і російськомовного населення України. Найбільш активними виявилися російські націонал-патріотичні організації в Криму. Завдяки демагогічним обіцянкам та підтримці Державної Думи і політичних партій Росії їм вдалось одержати більшість у Верховній Раді Автономної Республіки Крим, обрати її президентом шовініста Мешкова.

Верховна Рада і уряд Республіки Крим декілька років ігнорували Конституцію України, не допускали підняття над своїми приміщеннями державних українських прапорів. Україно-ненависницькі виступи шовіністичних політиків на сесіях Верхової Ради Криму і в численних російських газетах були звичайним явищем. На мітингах російських партій і рухів у Криму лунали прокляття на адресу незалежної України. Серед білого дня в центрі Сімферополя було влаштовано маніфестацію з ритуалом поховання опудала «незалежна Україна». Тих українців, які заважали цій куклусланській витіці, жорстоко побили. Українську мову почали розглядати як «бандерівську», размовляти нею на вулицях буде небезпечно.

Важко навіть перелічити всі напрямки

антинімеївської політики російських шовіністів у Криму. Найдешкульшими є повний саботаж місцевими урядоподібними відродження української освіти і культури на півострові, де мешкає понад 700 тисяч українців. І досі в Криму не відкрито жодної поштівки української школи, окрім українські класи в кількох російськомовних трибуналах на етнізізації українських просвітін. Необхідно відкривати такі класи в усіх школах, гарантувати їх випускникам продовження навчання в українських групах професійних училищ, технікумів, лицьових навчальних закладів Криму. В Автономії Республікі Крим можна лише мріяти про комплексну програму задоволення національних прав українців. Поки що не лише учі, а й учителі української мови і літератури не мають необхідних посібників з цих предметів у школах. А там, де учителі влаштовують українські світлиці, російські шовини б'ють вікна (як у середній школі № 25 Сімферополя).

Прийняття нової Конституції України, міжнародна підтримка Української держави, певне змінення її внутрішнього становища примусили Росію та орієнтовані на неї сили в Україні послабити антіукраїнську пропаганду і політику. Після трьох років зволікань Б. Єльцина прибув до Києва і 31 травня 1997 року підписав угоду про співробітництво Російської Федерації з Україною, подія Чорноморського флоту, оренду його головної бази у Севастополі. Але історичній сучасні корені українопенависніцтва зберігаються і даватимуться відзнаки ще довго.

Нам можуть закинути, що не російський народ, а лише деякі його політичні партії і діячі дотримуються антіукраїнської політики. На жаль, в Росії лише політичні блоки Гайдара і певною мірою Явінського відмежовуються від неї щодо України. Але на виборах до російської Державної Думи вони одержали тільки близько 10 % діліктів голосів. А 90 відсотків росіян голосували за національно-патріотичні сили, які виступають за відродження «великої держави». Ганебна війна з Чечнею не викликала масових протестів серед росіян і є підтвердженням великороджованого менталітету росіян. Прикриваючись словесною пропагандою про дружбу і відновлення союзу, національно-патріотичні партії і державні діячі Росії по суті ставляться до незалежності і сильної України як до потенційного ворога. Їх не влаштовує змінення міжнародних позицій Української держави, її зв'язки з НАТО, стабілізація внутрішнього становища України. Під час військового майна на території України спрямовано на послаблення Збройних Сил незалежної держави. Все, що можна, відправляється в Росію. А інше виводиться з ладу: військові містечка, техніка, кораблі, промислення, клуби, бібліотеки і т. ін. Строки під час Чорноморського флоту та його баз порушуються і після підписання угоди від 31 травня 1997 року, бо ще не все пограбовано і пісповано.

Проросійська більшість Верховної Ради АРК і міської ради Севастополя закривають на це очі. Проте вони намагаються розгорнути кампанію проти навчання ВМС України та військових кораблів Чорноморських країн і НАТО північніше Егейського моря. Росія ж регулярно проводить на своїй території подібні навчання з військами і флотом НАТО (в тому числі цього літа у Владивостоці).

Недовіру, вороже ставлення до незалежності України та українців розплюють майже вся російська преса в Росії та Україні. Як повідомила газета «Голос України» від 2 серпня, асоціація «За міжнародний мир і злагоду в Україні» у листі до віце-прем'єра І. Кураса вказала, що в друкованих органах України практично безперервно поширюється зухвалий антіукраїнська, чорносотенна і відверто профашистська пропаганда.

Прояви українопенависніцтва з боку Росії та росіян в Україні дуже скелясті взаємовідносинам двох найближчих слов'янських народів. Вони суть роз-брать навіть між родинами, бо в обох країнах існують мільйони змішаних шлюб. Реакцією на російський шовінізм може бути лише зростання українського націоналізму під гаслом «Геть від Москви!» та курс на українізацію росіян в Україні. Для встановлення добросусідських відносин між двома народами Росії слід відмовитися від антіукраїнської політики, а в Україні ухвалити Закон про покарання за конкретні прояви українопенависніцтва.

Тільки у мірі і злагоді Росія і Україна, росіяні і українці пододають економічну і політичну кризу, збудують цивілізований правовий держави.

Петро ГАРЧЕВ,
голова Всеукраїнського товариства
«Просвіта» імені Тараса Шевченка,
доктор історичних наук, професор
кафедри російської історії
Сімферопольського державного
університету

Люди спостережливі давно помітили: як тільки кардіограма політичного життя фіксує тахікардію, негайно знаходитьсь охочі підштовхнути хворий суспільний організм до інфаркту. Таким безпомилковим «ліками навпаки» в Україні є переживання теми про «насильственную українізацію», «антисемітізм» та «разжигання международної розки» (останнє слово дехто б волів писати, замінивши «о» на «е»). Отож і тепер, в каламутні передвиборчі часи ділкі районні газетки типу «Петровік» підхопили і понесли у відомі ім маси чутки про «вопрос о возможном запрете». Товариство «Просвіта», під егідою якого було з'являється видання, що розпалюють міжнародну ворожнечу. За приклад береться видання Харківської «Просвіти» 1996 року «Книга пам'яті українців», автор А. Куліш

Одразу скажемо, що Центральне управління ВУТ «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка не є цензурним комітетом, -- країві об'єднання самі планують свою видавництву діяльність, самі організовують авторів і розповсюдження виданих книжок. Громадська організація, чиї окремі програми підтримуються державою, не має змоги фінансувати просвітницькі видання, про що свідчать їх низькі тиражі, періодичність та розповсюдження в межах області чи навіть районів, -- просвітням і справді давно пора скорідинувати свою видавничу діяльність і планувати книговидання та їх розповсюдження бодай для того, аби в Києві знали, що видає Львів, а харківські просвітні читали івано-франківські чи полтавські видання.

Справі, росіяни. То чому ж обнародування діяльності називаються помилкою, а інших -- фобством? Чому з'являє книжки у Харкові чи антиукраїнської статті у тих же «Київських Ведомостях» має засвічувати ставлення всього суспільства до цих болівих проблем, і це тоді, коли вони -- всього-лише є свідченням некомпетентності чи власної налаштованості автора?! Скажімо, в Києві діє Асоціація юдаїв України. Мені на думку не спадає виходити з претензіями до цієї асоціації, яка висвітлює різноманітні аспекти життя українського світу -- як засобами художньої літератури, так і публістики, документалістики. Іх видання цікаво читати, вони свідчать про високу культуру і авторів, і видань, і працівників видавництва. Та коли я читаю істеричні писання про те, як важко евреям в Україні, сина російського письменника і брата українського поета, робиться ніякожа за нього Сердечний, він вболіває за українське світство, більше, аніж Головний Рабин, який послідовно і цілеспрямовано здійснює своє призначення в Україні і не скажиться, що йому хтось заважає, принаймні «Просвіту» до ворога євреїв не зараховує (див. «КВ» за минулій місяць). Та й не була ніколи «Просвіта» -- ні в минулому, ні в сучасному -- антисемітською налаштованою. За свою майже 130-річну історію наша організація не виступила проти жодної нації, але завжди була на стороні власного народу, обороняла його слово, його історичну пам'ять. Тільки зовсім і цілковито не бажаючи рахуватися з інтересами цілих поколінь, які пов'язували своє життя з просвітняною

на розпалюванні отої самої ворожнечі, від якої так застерігає. І не варто нарікати на провінційного автора А. Куліша, який, можливо, лише посилається на діяльність дослідження про хазарського Кагана Іллі Глазунова («Роман-газета», 1996 р.) так само, як названі харків'янином персоналії з єврейськими прізвищами давно вже дістали оцінку на сторінках не лише московської, а й світової преси, як і їхня роль в історії нашого народу.

Можливо, варто й себе іноді перечитувати не тому, що цікаво, а щоб запитати себе -- чи не досить уже зубоскалити на українську тему? Надто вже жалюгідно і зле виходить! І не по-єврейськи -- бо не смішно і не по-нашому -- не влучно. І перед росіянами незручно за вас -- слова не ті, не велиki і не могутні; дуже вже доступно виходити, хоч ціні собі набиваєте неабияку.

Неважко зрозуміти, чому привабила книга А. Куліша і партію «Гражданський Конгрес України», яка, як відомо, виступає за другу державну мову і не раз протестувала проти акції «Просвіти» на захист рідної мови. Можна лише подивуватися бездарності лідерів цієї партії, які й методи боротьби з «Просвітою» переписали -- у того ж А. Куліша, чио книгу виставляють як привід для заборони Всеукраїнського Товариства. Не вірите? Читайте:

1906, 1907 рр. -- Закриття колоніальною владою «Просвіти» в Одесі та Миколаєві.

1910, 1911, 1914 рр. -- Закриття колоніальною владою «Просвіти» у Києві,

НЕ ВИБАЧАЮСЯ ЗА ТЕ, що УКРАЇНКА!

Книжку А. Куліша в центральній «Просвіті» отримали у вигляді... ксерокопії, надсланої спецкором «Київських Ведомостей» Варварою Кучеренко. Видання анатоване, очевидно, нею як «брошурка антисемітського й русофобського характеру». І хоча ні Центральне управління «Просвіти», ні його голова Павло Мовчан до видання не причетні, ім «предпісувалось» «прокоментувати ситуацію з виданням вищезгаданої брошурки в Харкові (ксерокопія додається)» у разі підготовки такого коментарю надслати його факсом (тел. 219-45-61) в редакцію газети «Київські Ведомості» до 12 листопада ц. р. (цитуємо дослівно). Сподіваюся, що багато відвидавців і письменників, працівників газет і радіо, телебачення одразу згадуються та, сповнені «інтернаціональної дружби і взаєморозуміння» часів, коли якісь дядько з облітуту чи дядина з обкому, порахувавши з олівцем у руках, скільки разів згадується у віршах слова «Україна», чи помітивши в романі про Київську Русь епітет «руський», вимагали письмових пояснень від видавництва, чому письменники не замінили їх на благонадійне «вітчизна» чи «російський». І виправдовувались правовірі, і пріли любіцензорів, що вищукували особливі -- українські (читай -- націоналістичні) -- слова: викресловали «душу», як bogonatke, а «ділос» правила на «проценти», щоб так, як і в росіян, ззвучало це іншомовне запозичення.

В надсланій ксерокопії книги А. Куліша ретельно підкреслені всі слова і прізвища на зразок «єврей», «хозаї», «Ізраїль», «Абрам Брук», «Мендель Хатаєвич» і тому подібне, що мабуть, і має засвічувати антисемітську спрямованість видання. Одразу пояснимо читачеві, що «Книга пам'яті українців» А. Куліша -- це перелік історичних дат -- далеко не повний -- тих чи інших подій, які свідчать про злодіяния російської імперії проти українського народу. Наприклад (беремо перші ліпші дати):

1721 р. -- Наказ про цензурування українських книжок.

1722-1727 рр. -- Перше скасування гетьманства і утворення Малоросійської колегії під керівництвом московського генерала.

1753 р. -- Указ про заборону викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії.

1863 р. -- Таємний циркуляр міністра внутрішніх справ П. Валуєва про заборону видавати підручники, літературу для читання та релігійні книжки українською мовою», якої «не было, нет и быть не может» і т. д.

Тобто наведені факти і дати справді мали місце в історії. І коментарів їх майже відсутні -- факт лише називається. Серед цих фактів є дати, пов'язані з діяльністю ГПУ, НКВС, ЦК КП(б)У проти українського народу. Саме в цьому періоді і з'являються єврейські прізвища, -- адже, не секрет, що багато чекістів, енкаведистів, соратників Леніна-Сталіна їх носили або ховали під псевдонімами. І прийде час, коли з'являться наукові дослідження, які пояснять, чому вихідіді з українських міст і сіл, народившися у єврейських сім'ях, що мирно сусідували з росіянами і українцями, стали виконавцями людиноненависницьких проектів більшовиків виповнювали разом з українцями, латишами, грузинами і своїми единокровними братів. Нийж, коли багато таємних сторінок діянь тоталітарного режиму стали явними, то всі переживаємо більшовічний шок -- українці,

діяльністю, можна засягати на її існування, її роль в духовному житті України. І так само нині тільки людина з оплітом серцем не хоче розуміти, яких страшних випробувань зазнала українська нація, її мова, її історія, і глум той чиняється не безземніми янчарами, а лиши свої зарубки -- в іменах і датах.

Настав час самоідентифікації -- без цього неможливе будь-яке оновлення, ані економічне. Українець -- сьогодні це не лише національна належність, це самовизначеність і певність свого місця в майбутньому державі. Не може бути просто економіки -- лише українська нас порятує. Національна культура годівина відмінної відмінності, які виступають на більшості випадків і є єдиними українськими, українськими євреї, українськими греками і т. д. -- за світовідчуттям і світоглядом з діяльністю з державним народом. Чому ж досі ми повинні миритися з тим, що, живучи на нашій землі, нас зневажає? Це ім хотілось -- і не раз бралися -- переписати нашу історію, підлаштувати її під ті інші політичні обставини. Скажімо, що так у більшості випадків і є єдиними українськими, українськими євреї, українськими греками і т. д. -- за світовідчуттям і світоглядом з діяльністю з державним народом. Чому ж досі ми повинні миритися з тим, що, живучи на нашій землі, нас зневажає? Це ім хотілось -- і не раз бралися -- переписати нашу історію, підлаштувати її під ті інші політичні обставини. Скажімо, що так у більшості випадкі

ЗЛІЙ КОРІНЬ «РІДНОЇ ВІРИ»

Ще коли горезвісна Берлінська стіна і Варшавський договір існували лише на папері, канцлер ФНР Конрад Аденауер сказав знаменні слова: «Комунізм неможливо перемогти ні військом, ні економічним, ні культурним шляхом. Його може перемогти лише переконливе християнство».

Сьогодні Німеччина – одно з потужних високорозвинутих держав. Вона відкінула соціалістичну мораль стада, замінила економіку. А мова, на яку свого часу була перекладена Біблія, – нині стала живою мовою простого німецького народу.

Німеччина переборола коричневу чуму націонал-соціаліста Гітлера, який заявляв, що «звільняє народ від Божественного Спасителя та приналеживих і брудних докорів сумління». Вона показалася і вибачилась за це перед світом і нині чинить милосердя для копищних своїх «ворогів». Чинить, бо має можливість.

Через Боже провидіння історія довела цьому народові, як і всьому світу; довела на практичних фактах життя те, що стверджував біблійний пророк Авакум: «Поглянте на народи, подивіться, і дивуйтесь дивом, бо я вчиню за ваших часів таке діло, що ви й не повірите, як во мною відомо» (Авакум 1 : 5).

І справді, хто б у 1975 році повірив, що світова система соціалізму та керівна і спрямовуюча роль КПРС безкровно рухнуть, як картковий будиночок. Але саме так сталося... І в цьому нема земних герой чи зрадників. Можливо, когось і використав Господь для цього, та на те була Його воля, як і на те, що так сталося. Свобода була дарована і Україні...

Але відразу виникає запитання: чи сприяє вона і її народ, і особливо її інтелектуальній еліті що свободу як Божу істину про те, що «Де Дух Господній – там свобода»? Чи показала вона своєю активністю і творчістю в усіх сферах життя вияв переконливого християнства? На жаль, ні. Бога пристосовують до себе не тільки в різних конфесійних віровченнях, а намагаються приноровити до своїх політичних цілей. А деято навіть відновлює чи створює свою дохристиянську рідину українську віру, мета якої розміти християнську ідею. В Україні її неприховано втілюють у життя лідери і «духівні» батьки так званої РУНВіри. Що ж то за таке «нове духовне вчення? Спробуємо передати його коротеньку характеристику.

Ще у 1934 році українець В. Шаян уявився відновити в Канаді дохристиянську віру. Її концепція була розроблено у його книзі «Віра предків наших». Так звоні рідновірці сприяяли цю книгу як священну. У канадській провінції Онтаріо є організаційний центр рідновірців, у ньому розміщені управа та концепція. Прихильники цього вчення відзначають щорічно 2 серпня День відродження Української Рідної Віри. Цей день збирається з днем народження її основоположника В. Шаяна. В основі цього вчення, придуманого ним на основі язичницьких переказів, є Дажбог. Національно-українська ідея у цій вірі ставиться на першому місці в найширшому її розумінні. Та «духовні» засоди цих вірувань серед українців у розясніні не були однотайними. На світ явився «Учитель» і «Рідний Пророк» Лев Силенко. Він у шістдесятіх роках сформував нову течію, засновувши на ній «Світіві вчення».

Цікава така деталь. Як можна поєднати магію з вірою? Адже слово **магія** навіть у «Словнику іншомовних слів», виданому головною редакцією Української Радянської Енциклопедії Академії наук Української РСР за 1974 рік, пояснюється: «Магія походить від грецького слова, що означає – ворожба, обряди, пов'язані з чакунством та віщуванням...» А «Повна популярна Біблійна енциклопедія» за 1891 рік так пояснює це слово: «З поняттям магії і магів пов'язані розуміння чародійства і ворожби, про що говорить Біблія у багатьох місцях і що суверо забороняється і в Старому, і в Новому Заповіті...» Й очевидно, усвідомлюючи це, Лев Силенко поширює свою «священну» процес в Україні не під офіційною назвою «Маговіра», а під на звію «Святе вчення – Силенкова віра в Дажбога», де на другій сторінці надруковано: «Святе вчення Пророка й Учителя Лева Силенко».

У «Запитаннях і відповідях», надрукованих у цій книзі, «Учитель» пояснює своє розуміння значення слова «Пророк» як таке, що передбачує події, факти і людські долі наперед. Правда, думки віруючих людей збігаються з твердженням «Біблійної енциклопедії» про те, що під цим словом слід розуміти людей, які передбачають майбутнє людської історії, сповіщають іншим слово напутчення, умовлюють і потік через особливу силу Святого Духа. Зіставляючи

твердження Лева Силенка і «Біблійної енциклопедії», стає зрозумілим, що Силенко маніпулює словом «віщун», якому надає значення Пророка. Але ті, хто читав Біблію, знають, що усі, без винятку, пророцтва в людській історії Ісаї, Еремії, Іуси Христо збулися. А віщунів чи астрологів – Нострадамуса, Глобі і Ванги – ні. І цьому вся суть.

...Нині на кордоні діє близько сорока громад РУНВіри, до того ж більше половини – у США, решта – в Канаді, Новій Зеландії, Англії та в інших країнах. Недалеко від Нью-Йорка розміщений центр РУНВіри – Оріона. Різні соборні засidання, останнє з яких відбулося у 1983 році – закріпили ідеї Лева Силенка і зробили їх обов'язковими для рідновірців.

Лев Силенко сформулував сімнадцять заповідей, дотримуватися яких мають беззастережно усі рідновірці. Наводимо спочатку їх, а потім десять Божих Заповідей, які Господь Бог передав для людства на горі Синай через пророка Моїсея. Вони викладені у книзах «Віхід» і «Повторення Закону».

Ось заповіді для рідновірців Лева Силенка:

1. Розумій і люби Бога по-рідному.
2. Не поклоняйся чужоземним поняттям Бога.
3. Віховий дітей своїх у дусі Рідної Віри.
4. Шануй духовність предків своїх.
5. Шануй свята Рідна Віра.
6. Самовдосконалюй розум, душу і тіло.
7. Вір у себе.
8. Любі родичів своїх.
9. Не самозабувайся на чужині.
10. Живи для добра Вітчизни.
11. Не обмовляй.
12. Будь правдивим свідком.
13. Обороняй свої скорби і не привласнюю чужі.
14. Не люби ворогів народу свого.
15. Не лишай у біді приятеля свого.
16. Не зневірюйся.
17. Любі дітей свого і чужого народу.

А ось десять Божих Заповідей. Для об'єктивного їх розуміння і порівняння із заповідями Силенка подаємо їх так, як у Біблії: «Тоді Бог промовив усі ці слова, кажучи: «Я – Господь, Бог твій, що вивів тебе із землі Єгипетської, з дому неволі. Нехай не буде в тебе інших богів, крім мене. Не робити меш собі ніякого тесаного куміла, ані подобини того, що вгорі, на небі, ні того, що внизу, на землі, ні того, що попід землею, в водах. Не подати меш перед ними наць і не служити їм, бо я Господь, Бог твій, Бог твоїй, Бог ревнівий, що карає беззаконня батьків на дітах до третього і четвертого покоління тих, хто ненавидить мене, і творює милосердя до тисячного покоління тим, хто любить мене і бережуть заповіді мої».

Не приклікати меш імені Господа, Бога твоого, марно, бо не пусти Господь безкарно того, хто приклікає його ім'я марно. Пом'ятай на відпочинковий день, щоб святити його. Шість днів працювати і робити меш всяке діло твое. День же сьомий – відпочинок на честь Господа, Бога твоого, не робити меш ніякого діла сам, ані син твій, ані дочка твоя, ані раб твій, ані рабиня твоя, худоба твоя, оні чужинець, що перебуває в твоєму дворі. Бо шість днів творить Господь небо і землю, і все, що в них, а сьомого дня відпочив, і благословив Господь сьомий день і освятив його. Шануй твого батька і матір твою, щоб довголітній був ти на землі, що Господь, Бог твій, даст тобі. Не вбивати меш. Не чужоложити меш (тобто не будеш займатися переполовом і блудом). Не красти меш. Не свідкувати меш ложно на ближнього твого. Не західати меш на дім ближнього твого...» (Віхід 20 : 1 – 17).

Сімнадцять віршів двадцятого розділу книги «Віхід» об'єднують десять Божих Заповідей. Із них чотири обумовлюють стосунки між Богом і людиною. Силенко за кількістю віршів Біблійних заповідей зробив кількість заповідей. Плагіат відчувається і в іншому. Але вдумливий читач простежить, що Силенко ніяких заповідей між Богом і людиною не дає. Тобто між Дажбогом і людиною. І це зрозуміло, бо такого Бога не є. Це по суті надуманий язичницький ідол. Центральною заповідю рідновірців є третя: «Віховий дітей своїх у дусі Рідної Віри». Але якої? Віри у що? В Дажбога, якого не є? Але в цьому вся суть, що «віра» Силенка цілеспрямована проти Біблії і християнства. «Учитель» і «Пророк» нічого не говорять про те, щоб його рідновірці не чинили перелюбю (Нині Україна, на жаль, здіймає перше місце за кількістю абортів і смертністю порівняно з іншими країнами та званого СНД), не вбивали, не поклонялися ІДОЛАМ. І, здається, ми вже пережили те, коли з екранів телевізорів, по радіо щоденно звучало: «Раніше думай о Родині, а потім о собі» і «Розум свой, дыхане и тело тренуй для общего дела», і знаємо, що з цим словом «Святе вчення» Лев Силенко декларує їх однівірцям у формі

заповідей. Біблія говорить: «Даремно трудиться будівничі, коли не благословляє Господь». Ми вже переконалися в тому, що розвинений соціалізм став недорозумінтою дійсністю, яка нині править бал у формі тінівової політики.

Силенкова «Маговіра» на перших своїх сторінках повідомляє прихильникам, що вона визначає на основі філософії, моралі і обрядів українських шлях життя. І цим, здається, все сказано. Справді, віруючі люди найперше шукають у вірі духовного очищення, покаяння у гріхах, відродження, освячення та спасіння в дочасному і вічному житті. І вони твердо вірють, що «**Кожний уривок із Святого Письма, оскільки вони натхнені богом,** – корисний для навчання істині затих грішників, для віправлення помилок і для виховання в праведності, щоб кожна Божа людина була здана Богом і готова виконати будь-яку добру справу». Вони також переконали, що «Ісус – комінь, який... будівельники тобою безбожники і язичники відкинули, але він став наріжним. І никто інший не даст нам спасіння, бо немає іншого такого імені під Небесами. Бог послав Іого людям, щоб принести ім спасіння». В тому числі і українському доброму, лагідному і трудовому народу.

Силенкові концепції побудовані на підміні понять, дезінформації, самовозвеличенні. Прихильників рідної віри він переконує: «Протилежності в розуміннях Бога зв'язують духовне життя людства». Не розуміння, а мудрі люди знають, що протилежності – це ознака хаосу, а не гармонії, а духовність людства прямопропорційна Божим благословінням. «Якщо... впокоряється люди Мог, і помоляться, що над ними кличеся ім'я Мог, і помоляться, що будуть шукати ім'я Мог, і повернуту з эзіх своїх доріг, то Я вислухаю з небес, і прошу іхній гріх, та я вилікую іхній Край» – так промовляє Господь зі сторінок Святої Біблії (2 хроніка 7 : 14). Мета Силенка зрозуміла: вселити в душі українських людей протилежності розуміння Бога, а духовне коріння посадити в ґрунт язичництва і викликати неприязнь до християнства в усіх його проявах.

Біблія не додає на своїх сторінках людських дифірамбів на свою користь. Крім 66-ти книг Старого і Нового Заповітів, у ній більш нічого не надруковано. Силенко ж перераховує масу українських газет і журналів, які возвеличують концепцію РУНВіри, а його як пророка. Крім цього, він викоплює з контексту творів Т. Г. Шевченка рядки на зразок «наробив ти, Христе, лиха...», замовчуючи, що поет писав про Христа як про живого Бога: «Ми віруєм Твоїй силі і Духу Святому, встане правда, встане воля, і Тобі одному помоляться всі язики, вовки і віки». А в поемі «Неофіти» заповідає нашодком:

«Молітесь Богові одному,
Молітесь правді на землі,
І більше на землі нікому.
Не поклонітесь! Все брехня...»

«Пророк» РУНВірців запевняє: «Я не хочу критикувати, ні зневажати віри Христової», але насправді вся його праця спрямована проти християнства. І це підтверджують газети і журнали різних конфесій, різних християнських віровчень. Так, християнський часопис «Післанець правди» № 11 – 12 за 1995 рік у публікації «Лабіrint культи» пише: «...після Другої світової війни серед українців на еміграції постав поганський ідолопоклонський куль РУНВіра, або Маговіра за діяльністю проповідника Григорія Куліша». Проповідник глаголів життя вічного був Ісус Христос, усі були вони рівні між собою, і тільки той був між ними першим, хто був йм спілугою. Тільки на Шевченка взирало не зв'язане нічим, опріч дружби, братів, як на якийсь небесний світільник, і не був погляд праведний». Ця характеристика досить добре відповідає свягельським настроям цієї київської громади, – самого Куліша в тому числі тієї ролі, яку в ній відіграв Шевченко», – додає історик М. Грушевський, пишучи про Кирило-Мефодіївське братство.

А що сповідає українська інтелігенція наших днів? Астрологію, гороскопи, біоенергетику і... РУНВіра. Правда, не вся, на щастя. Однак один із відомих українських письменників нині пише: «Маговіра – це українська національна Біблія Україні здібні самі будувати своє щастя, їм не треба шукати себе там, де їх нема, тобто в іноземних релігіях, у яких є іноземні розуміння Бога, іноземні традиції, культура і людська вдача». Дівно, коли високоосвічена людина ставить знак рівності між традиціями, культурою... Богом. Таких треба любити і жаліти, щоб допомогти їм привернути людську гідність, повний образ людини, що має бути Богоподібним. А поки що на ґрунті свободи, не тієї, про яку говорив Ісус Христос, що «Де Дух Господній – там свобода», а на ґрунті вседозволеності, свавілля, блуду, хаосу простягають марновірні корінні чортвищі – оккультизму, острології, вор

ВИЗНАЧНИЙ ПИСЬМЕННИК-ПРОСВІТЯНИН

(До 125-річчя від дня народження Богдана Лепкого)

Прийшов у світ 4 листопада 1872 р. на хуторі Кривеньке, неподалік від села Кропивець на Тернопільщині.

Іого батько Сильвестр Лепкий був священиком і письменником-просвітізмом. Любов до народу, розуміння ваги просвіти в економічному, культурному поступу передав і своєму синові. Закінчивши Львівський університет, Богдан став педагогом і майже сорок років викладав українську літературу, спочатку в краківській гімназії, а потім у Ягеллонському університеті - одному з найстаріших в Європі.

Так скаплювало, що більша частина життя Б. Лепкого минула поза Україною. Крім Польщі, йому доводилося жити і працювати в Австро-Угорщині. Але письменник як найдорожчий скарб душі, плекав, де б ви не жив, рідину мову, поширював рідне слово, зокрема українську художню літературу, народну пісню -- і в оригіналі, й у перекладах польською та німецькою мовами. На початку літературної і педагогічної творчості (кінець 90-х років) пов'язав свою літературну працю з галицькими видавництвами, товариствами, в тому числі з «Просвітою». Написав чимало творів, що друкувалися в календарях, виходили під маркою «Просвіти». Для письменників із західноукраїнських земель склалися сприятливі умови для творчості, ніж для митців Наддніпрянщини, які заливали тяжких національних утисків. Через просвіту товариства, починаючи із кінця 60-х років XIX ст., торуався один із важливих шляхів національно-духовного поступу народу. На цій ділянці культурного життя працювали майже всі українські письменники, політичні діячі. Слід згадати тут імена Юліана Романчука, редактора газети «Українське письменство», професора Омеляна Огоновського, Ю. Федоровича, І. Франка, М. Павлика та багатьох інших.

Богдан Лепкий прагнув бути корисним найширшим колам української громадськості, зокрема сільським читачам, і тому, вважаючи просвіту ефективним засобом піднесення культурного рівня народу, радо брав участь у діяльності просвітних товариств як письменник і громадський діяч. На початку століття Львівська «Просвіта» видав його твори «На послухання до Відділю» (Львів, 1902), «В глухим куті» (Львів, 1903), «І донька, і маті...» (Львів, 1904), «Про життя великого поета Тараса Шевченка» (Львів, 1911), «Про Шевченків «Кобзар»» (Львів, 1914), «В Тарасові роковини» (Відень, 1915), «Під ялинку» (Львів, 1930), історичну повість «Орлик» (Львів, 1934), оповідання з часів Київської Русі «Каяла» (Львів, 1935) та інші. Письменник співпрацював не тільки зі Львівською «Просвітою», а й із її відділенням в Ужгороді, а особливо активно -- з філією у Кракові, членом управи (правління) якої був тривалий час.

Краківська українська «Просвіта» мала гарні культурні традиції. Тут завжди було багато української молоді, що здобувала

освіту, зокрема в Ягеллонському університеті. Тут жили і працювали відомі митці -- І. Труш, М. Жук, Я. Струхманчук, Г. Крук, Г. Северин, Н. Мілян та інші. Постійно, щорічно, влаштовувалися Шевченківські вечори, на яких часто із читанням своїх віршів, з промовами виступав Б. Лепкий. Таким чином, контакт письменника з матеріною «Просвітою» і її філіалом у Кракові був досить тривкий і плідний.

Щоправда, у двадцяті роки, коли польські органи захопили західноукраїнські землі, почали наступ на українську культуру, ряд творів письменника патріотичного спрямування, надісланих до просвітних видань, були конфісковані. Проводити освітньо-культурну діяльність, навіть таким впливовим обсягом, яким Б. Лепкий, було важко. Але у цей період він працював на просвітній ниві, гуртуючи навколо себе тих, хто вболівав за народну справу, докладав зусилля для підтримки українського культурного середовища в Польщі.

Зі свого боку, видання Товариства, зокрема тижневик «Письмо з «Просвіти», підтримувало письменника в його нелегкій літературно-громадській праці: публікувало твори митця, статті про нього. Так, 1922 року з нагоди 50-ліття автора роману «Мазепа» згаданий часопис умістив вірш поета, присвячений січовим стрільцям («Війна за волю»), його «Журавлі» («Чуєш, брате мій»), статтю редактора В. Дорошенка, сповнену пошаны до подвижницької праці письменника на літературно-культурній і зокрема просвітівській ниві.

«Словом, досить широко захопив письменник рідне життя, а що вівмін добре

згадуючи і європейською «Просвітою»

зокрема в його віршах, що не згинули, як якісь одноденки, а зайнайшли своє окреме місце в ниві нашого письменства. Boeh і інші письменники малювали подібні образки з нашого життя, але не так, як Б. Лепкий. Він зумів розповісти іх по-своєму, зумів покластися на них печатювавши, тому вони в нього не подібні до інших, своєрідні і тому тривкі», -- робить висновок В. Дорошенко. У наступному номері (47 -- 48) мали з'явитися «Два голоси» Б. Лепкого, де виступають символічні персонажі «Голос зневіри» і «Голос надії», але на тому місці стоїть біла пляма -- їх конфіскували польська цензура.

Львівська «Просвіта» і її філія в Кракові з нагоди 40-ліття Б. Лепкого відзначили його довголітнє громадсько-культурну працю: письменник отримав письмові привітання багатьох відомих людей («Великому просвітникові, довголітньому членові Товариства «Просвіта», заслуженому членові управи філії Товариства «Просвіта» у Кракові Богданові Лепкому прибіт і вислови глибокої пошаны...») надіслали його друзі і побратими-краківчани і львівяни. Під привітанням значиться імена вченого-лінгвіста І. Зілинського, заступника голови Товариства у Львові Василя Мудрого та

зокрема й велику епопею

-- багатотомній роман «Мазепа». Навіть популярна, відома й поза межами України, пісня «Журавлі» («Чуєш, брате мій»), музика до якої написав брат Б. Лепкого, поет і композитор Левко Лепкий, звучала (і то якієважко) безименно. Були часи, коли й пі

забороняли.

За роки незалежності України, коли з

нашого письменства впали заборони й

усілякі утиски, видано чимало прозових і

поетичних творів письменника, його ім'я

поступово повертається до рідних берегів,

посідає належне місце в історії нашої

культури. Новий поштовх до входу в світ

свого дня ще мало відомої спадщини митця

для й інших досліджень спричинив

цьогорічний ювілей -- 125-річчя від дня

народження Богдана Лепкого. У видавництві «Наукова думка», в

систематизованій передплатній серії

«Бібліотека української літератури», вийшов великий двотомнік прози, поезії і

мемуаристики, причому він містить чимало творів, які не друкувалися у попередніх

виданнях, відповідний науковий апарат

(вступна стаття, коментарі, словнички

маловідомих слів). Усі тексти, що увійшли

до видання, подаються за авторськими

видаєннями, науково вивірені. При цій

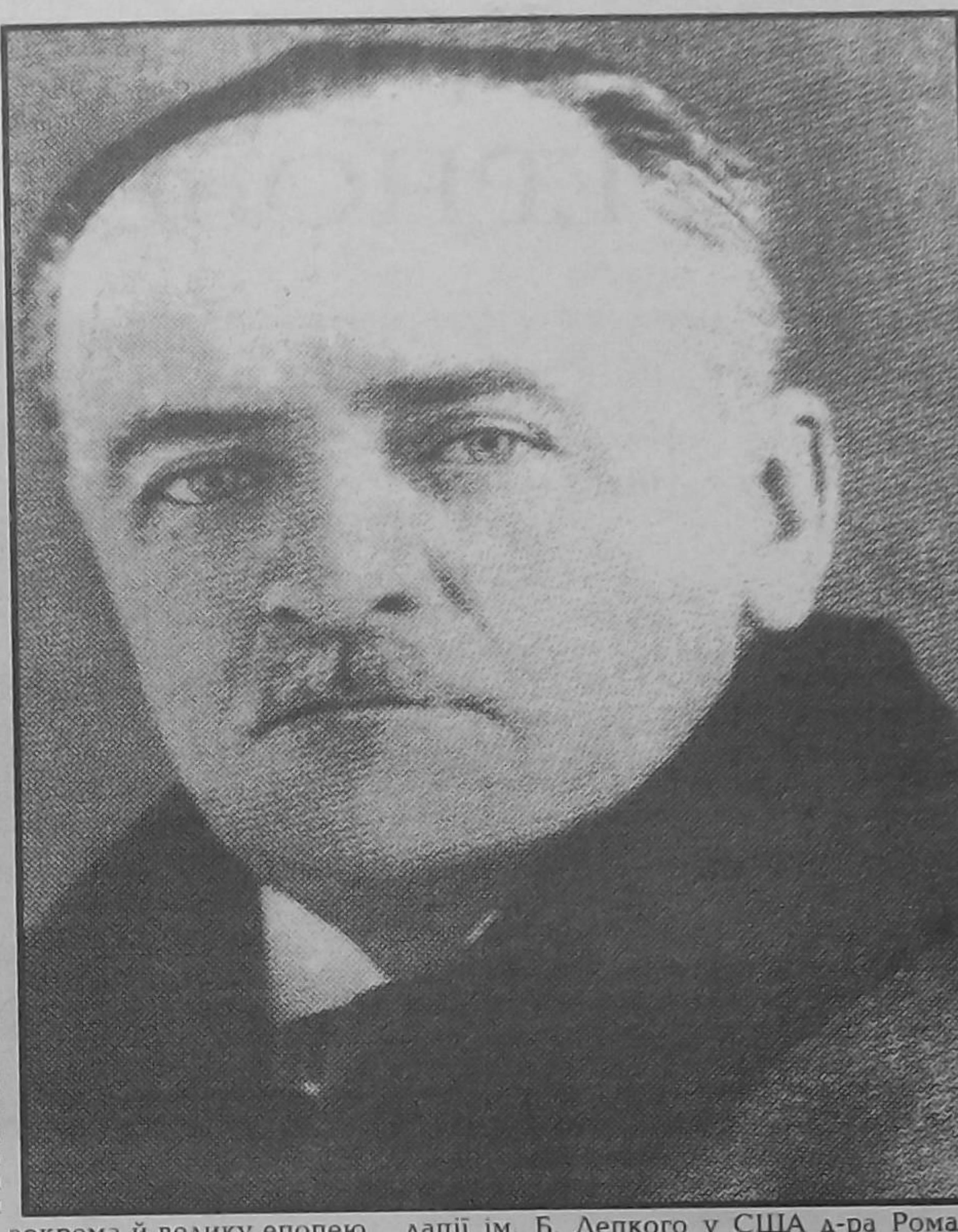
нагоді слід сказати, що двотомні вийшов

при матеріальній допомозі голови Фун-

дації ім. Б. Лепкого у США д-ра Романа Сміка, який є упорядником і видавцем великої діловини збірників «Повернення Україні Богдана Лепкого», цілій низки перевідіан зарубіжних публікацій про письменника. Щира йому подяка за цю пожертву, а також тим, хто безименно підтримав нове видання творів поета і прозаїка, стільки літ викресленого з літературного процесу на Батьківщині, але не забутого. Твори письменника-патріота, автора «Мазепи», стрілецьких віршів, духовної лірики у тяжкі часи нашої історії поширювалися нелегально. У мої особисті бібліотеки збереглося 16 окремих видань його поезії, прози, літературно-критичні праці. Деякі з них із виразними ознаками підпільного зберігання -- постраждали від того, що були закопані.

Оживася наша національна душа (навіть у цих важких економічних умовах), поступово відроджується Слово чесне і правдиве, допомагаючи нам вижити, вистояти, побудувавши таку Україну, про яку мріяли кращі сини нашого народу, серед них і Богдан Лепкий.

Федір ПОГРЕБЕННИК, доктор філологічних наук, професор, лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка

«ЗА НАШІ ПОРАНЕНІ СЕРЦЯ»

«У всякої своя доля і свій широкий», -- писав наш геніальний поет, даючи тим лаконічне визначення наших земних долі. Ми приходимо в цей світ із чітко окресленим «домашнім завданням», яке мусимо виконати, щоб одержати свою і лише свою оцінку.

Кожному ж перепала своя частка і свій хрест -- від хлібороба-сіяча -- до воїна, від творця -- до руйнача, від праведника -- до грипника.

У сфері ж духу, душі у всі часи, ще відтоді, як думка фіксувалася наскечними зображеннями, такими хліборобами-сіячами та воїнами, творцями й руйнаторами виступала й виступає особлива каста землян із особливою місією -- словотворці. Звісно ж, що талановиті. І серед них рідкісна, унікальна, наділена словом пекучим, гострим, як меч, що безжалісно руйнує і зводить, будить і зцілює, возвеличує і знищує, -- каста сміхоторців, сатириків, гумористів, надліненіх і «третім оком» всебачення, і «третім вухом» всебачення, даром лікаря-діагностіка, що точно ставить діагноз хворого організму супспільства, і видочна лікаря-хірурга, котрий знає, що і як треба відсісти, аби весь організм не загинув.

У свідомого українця доля у всі часи була не такою, як у свідомого француза, італійця чи німця. Тут недостатньо бути мудрим, талановитим, моральним та непрессічним. Коли тебе Творець створив українцем, ти

багато інших. Із львівською «Просвітою» пов'язане виникнення однієї з автобіографій письменника, що зберігається в Центральному історичному архіві у Львові й досі не опублікована.

Наприкінці зауважу, що творчість Богдана Лепкого починає входити в наше духовне життя. Більшовицький режим за часи свого існування на українських землях забороняв спадщину письменника, як і багатьох інших митців: понад півстоліття жодин із поетичних і прозових творів Б. Лепкого не з'являвся друком на рідній землі. Тільки наші брати за океаном мали

змогу читати їх, зокрема й велику епопею -- багатотомній роман «Мазепа». Навіть популярна, відома й поза межами України, пісня «Журавлі» («Чуєш, брате мій»), музика до якої написав брат Б. Лепкого, поет і композитор Левко Лепкий, звучала (і то якієважко) безименно. Були часи, коли й пі

забороняли.

За роки незалежності України, коли з

нашого письменства впали заборони й

в складі сидить і греблі рве».

А коли додати до цієї глобальної, як на одне людське життя, роботи, ще й те, що сміх -- це феномен оздоровлення і продовження днів, то годі й оцінити заслугу великого сміхоторця перед чорнобильською Україною.

Якщо традиційно у звичні «пародії» ми звикли вкладати лише міру таланту та визнання, то тут таки ж є щось точніше й конкретніше з цим визначенням. Його любить народ -- від хлібороба до професора, від порушника закону -- до державотворця. І він однаково любить свій народ -- від низів до верхів, де присутній здоровий дух і здорові мораль. І однаково бичує все, що гніє й отрує національний простір. Велика небезпека потрапити в поле його прицілу, де висадився десантник його «Плацдарм».

Ви побачите його на сцені палацу «Україна», оперного театру, де він зриває своїм талановитим словом регіт, і на сцені якогось райцентру чи то села, де зібралися хлібороби, ізодви, доярки. І там, і там він однаково буде цирк.

На полі нашої культури й історії Євген Дудар проклав помітну борозну і щедро засів свою ниву. Все, що вийшло з-під його пера за десятліття чесної праці в літературі, було і є на часі важ

ЦЕ БУТЯ, І ТЕРПКЕ, І БОЛЮЧЕ, ЦЕ ТЕРНОВЕ БУТЯ, І КАЛИНОВЕ...

*І біль твій, такий український,
тонкий і смаглявий на вроду,
червоною тінню калини
лишався на землях і водах.*

Наталка НІКУЛІНА

Якщо за життя людини ти не сказав їй найголовнішого, мабуть, безгудо промовляти ці слова після її смерті. «На потім» відкладала і я свої визнання і освідчення Наталі Нікуліні, – здавалося, що вона так добре все відчуває і розуміє, а ми так давно одна одну знаємо, – то навіщо ж слово, навіщо листи, навіщо поспішати зафіксувати своє щире захоплення бодай якимось відгуком вихід книги чи публікація, – хай це роблять інші, ті, хто не знає, яка щира і чутлива Наталка, яка розумна і освічено, як вона реагує на пів-слово і пів-погляд, – отож, хай скажуть ті, для кого є тільки книга і тільки публікація, і хай множаться ряди її друзів, нам же вистачить коротких листів, коротких розмов, коротких зустрічей...

І ось тепер, коли вже немає тих, кого так добре знала, – і до імен упокоєних Наталі Давидовської, Оксани Сенатович треба долучити ще й ім'я Наталі Нікуліні, болить серце і докоряє сумління: а кому ж, як не тобі і варто було говорити про неї? Не відгукнулася, не написала, не подякувала. Бо, здавалося, Наталя володіла таким запасом терпіння і розуміння, що його вистачить надовго, – до відвертої і неспішної розмови з нею. Тепер уже – про неї...

Можливо, в цьому головна суть Наталі Нікуліні – сама її постать, манера говорити, читатись, писати, дивитись людині в очі не були розраховані на мить, хвилину, словесний пінг-понг: «Як спра-ви? – Добрел – Тримайся!» – і так далі, і побігли кожна своїм коридором... Її натура покликана до всесвітності, до уваги, до зупинки цього житейського броунівського безладного руху, журналістської біганини «Давай, давай – далі буде!» сутність викликана на її виразних рожевих вустах напів-посмішку, в черних уважних зініях блакитних очей відбивалася твое забігане теляче обличчя, надмірна емоційність примушувала її здивовано зводити дугасті брови, – здавалося, її не раз хотілося сказати мені «зупинись, присядь, поговори», але Наталка мовчала, – вона наче відпускала кожну людину від себе; оберігаючи свою самість, свою сутність, я б сказала – особистісну автономність, ніколи не поглядала на чиєсь особливості. Вона сприймала людей такими, якими вони хотіли бути. Хоча це ж не значить, що їй все подобалося чи її сміреність з усім і вся примирялась: наче піщанки, що проникають у мушлю, ранили її брехня, заздрість, байдужість, крутість. Мала єдину форму протесту – відходила, замикалася.

Тоді, в семидесятих, в московській «Літературі» з'явилася стаття Василя Шукшина про побутове хамство, що роз'їдає людські душі. Улюблений діяльник у нашому поколінні кіномитець і прозаїк закінчував її близьку: він писав, що наказував собі не пам'ятати обличчя хамства, але воно знову і знову виринало в його уяві і терзало душу. Думаю, що Наталя теж наказувала собі не пам'ятати химерництва, зла і хамства, але навіяла чи змогла позбутися фантомного болю надій на дружбу і взаєморозуміння. Що ж, власне з болю і формуються наш душевний досвід. Можливо, комусь віддається, що я навмисно драматизую своє відчуття невідомих мені душевних переживань колеги, яка пішла з життя, зaledве переживши своє 50-ліття. Але протягом багатьох років спостерігаючи творчі і життєві долі поетес, особливо тих, хто жив чи живе в обласних містах, скажемо точніше і безжальніше – в провінції, можу-

сподіватися саме на їхнє розуміння. Дебютантки семидесятих років, підтримані республіканською Спілкою письменників, в областях були полішенні на самих себе:

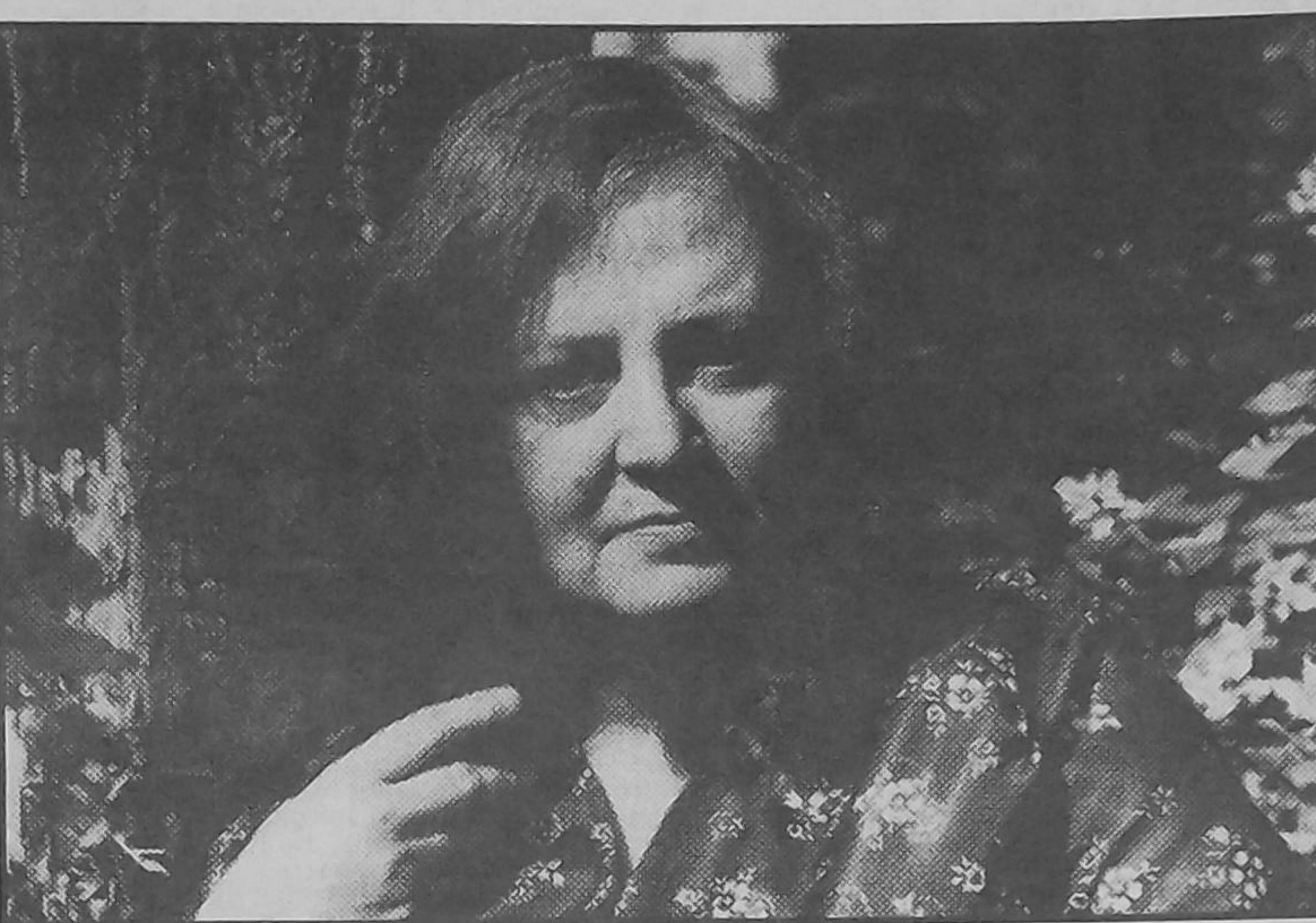
членський квіток СПУ, як не дивно, іноді ставав «вовчим білем». Годі було влаштуватися на роботу, споріднену з літературною професією. Якщо поетеса не вписувалася в рамки «літературної дами з президії», то лишалася роботи. Наталка Нікуліна, на той час одна з наймолодших кандидатів філологічних наук, близькучи захистивши десертацію, що досліджувала лексику дніпровських поетів (єдина в Україні), виявилася неподільною в Дніпропетровському держуніверситеті. Довгі перебування на творчій роботі, яку письменники ще називали «творчими сухарями», не сприяли її оптимізму, хоч і не викликали ніяких скрг – така ж рівна, спокійна, усміхнена Наталя давала собі раду. Хіба що її мама, для якої Наташа була Делею, знала її дійсний душевний стан. Поетеса Наталка Петрівна Нікуліна вміла виконувати будь-яку літературну роботу з найвищою самовимогливістю, будь-то рецензія, пе-

Наталка НІКУЛІНА

ГОВОРЮ «УКРАЇНА»!

Говорю: «Україна!» –
обійтима серцем і думою
ті глибини криничної сповіді,
що крізь них
я земля відкривається.
Одкровеннями кобзи острунене
це буття, і терпке, і болюче,
це тернове буття, і калинове.
Говорю: «Україна!»
В цьому імені і муса, і пісня,
над якими в космічних висотах
Шлях Чумацький цвіте терново.
Скільки цвіту тернового в гаї...
Цвіту тернового в пісні...
Скільки терній в вінці України!
Лиш з часів предковичних приносить
етер клятву козацькій на шаблі,
гомін Січі і козацької ради,
та іще полонівий тай запах
з съогодення, а чи з первовіку.
Говорю: «Україна!»
Україна – чайка – небога...
Ой чи стане та сили в крилах,
ої чи стане снаги для лету
у безмежі вітка прийдешніх?..

Шевченко в смутку і Шевченко гнівний,
і калина, іби пісня Чураївни.
І він іде до нас з глибин калини,
і світить малюва світлом долини.
І світло те до кожної долини.
І дум того, і слова глибина –
калинова, калинова вона!
Так бачить пісня, так співа душа,
що у вітка мандрівку вириша.
Шевченко в смутку, Шевченко гнівний,
і калина з ним, як пісня України...

інших письменників, однак це не ремінісценції, а автентичні рядки. Такі вірші в українській поезії писали не та багато поетів, а лише ті, для кого книга і книжочитання були частиною життя: Зеров, Маланюк... продовжте цей ряд самі і не забудьте додати до нього ім'я Наталі Нікуліної.

Нині, коли в спілчанському житті так багато навколо літературної тусовки, коли вистачає охочих «відмінти» одних провідних письменників і «призначити» не менш провідним інших, коли літературне болото кидася багном на Лесю Українку, Івана Франка, Олеся Гончара і пінчясь, вимукає українською мовою дешеві «заримовки», – чому саме на сторінках російськомовних кіївських

газет, – «хохла» дражнят тепер і свої, і чужі; свої – обі довести, що й вони з Європи, чужим і бог вели: живі, живі валуєвські байст्रята! Нині, коли одна українська книга припадає чи не на триста українських душ, гнітучий сопух провінції все важче облягає все, що свідчило про живе літературне буття, – то як же вижити в цих озонах дірах письменників? Не матеріально, не духовно – просто фізично вижити?

Коли людина стомлюється виживати – вона вмирає. Байдуже, який діагноз у

свідцтві про смерть виставлять лікарі –

пухлина, гіпертонія, нещасний випадок.

Для літератури це буде в кожному разі означати вбивство української книги, українського вірша, українського живого слова...

Про Наталю Нікуліну ще напишуть ті, хто її знав і хто ще прочитає її вірші, для

кого нині звучать на Дніпропетровщині її

передачі: вона якраз встигла сказати

добре слово про своїх колег, всіх, хто жив

і творив на Придніпров'ї.

Дебютувавши в семидесятих, Наталка Нікуліна зайняла достойне і незамінне місце в жіночій українській поезії. Я переконана, що, коли вляжеться навколо літературної піна і потуги тих, хто яро змагається за «роздержавлення літератури», будуть відповідно оцінені – за їх літературною вартістю, – дійде мова про жиночо поезію семидесятих років нашого сторіччя. Бо саме слово жіночої лірики було у державі слова живим і справжнім, соковитим і гострим, наче зелене яблуко в липні. І там, в семидесятих, починалося і зберігалося те, що вихлюпнулося на сьогоднішніх майданах, можливо, й наївним, але непідробним романтизмом спраги перемін і новизни.

Сьогодні читачі «Слова Просвіти» мають змогу читатися в рядки Наталки Нікуліні, вишепанії її неложними вустами, народжені її життям – терновим і калиновим, зваженими найвищою мірою – мірою її чистоти, щирої душі. І мале слово мое про неї я адресую всім, хто ще здані відчути, що поруч, «Обнявши порубані крила, що перше торкались зеніту», живуть – ще живут – поети і поетеси. Бережімо їх, твориство!

А тепер, коли за Наталкою Нікуліною ронить душу петриківська горлиця на калині, і поцмани дніпровські схиляють перед нею голови в небесний Україні, і плачуть зайчик та лисичка, вишиті її рукою на похрених сорочках моєї дочки – плачу і я, Наталю, над тобою і над собою. Бо коли вмирає людина, яку любиш, вмирає й частина тебе. Скільки тут мене, на землі, скільки там, із Вами, – Наталю, Оксано і ще раз – Наталю?

Прощавайте їй простіть нас, несамовитих. З нами ваші долі, тернові й калинові. Ми ще живемо. Нам – ще болить.

Любов ГОЛОТА

Світ клекотить. Розвернuto безодні.
Боріння вічне сітла і птицьми
грайде поет, чиї біль – від болю Кодні,
з усіх страждань малих рабів німих.
Космічний пил і пил земний на скроні.
Поет. Народ. Коли вони – одне, –
не всидить криада на високим троні
і правду цар – фельдфебель не лігне.
Між зір тернових світить місяченько
і крізь віки, крізь всі наруги орд
іде народ. Во він і є Шевченко.

Шевченко йде, бо він і є – народ.

Шумаймо у собі Шевченка,
(Хоч іскру праведності і віри) –
він мусить бути там, в глибині,
інакше нас би не тримала
ося земля, калини матір.
Ми мусимо. Ми конче мусим
знати в собі цю кровину –
інакше з темряви не вийти.
Усім життям, всем томок крові –
народжуємо в собі Шевченка.
Хоч іскру козакен. Іскру козакен.
Всі разом – буде – Україна.

РЯСТ НА ТАРАСОВІЙ ГОРІ

Як рясно ряст цвіте оці порі!
Аж схили світяться в кітківих
ерицях.
Стойть гора, за всі Парнаси вища,
і видно сіт з високої гори,
Весна пає в рястові дени,
оновлюється в нім і молодіс.
Вона ж бо не міриуща, як надія,
і тічна тайна, може, в ній одній.
Весна сила у віллі кипить,
затеплюється юними бруньками.
Весна туга кароока спить.

погита растом, наче рушниками.
Мов у сльозі, стойть високий світ,
над ним леліє чисте і світанне.
Це -- «Незабудте...» -- лине «Заповіт»,
а расте цвіте. Його на вічність стане.
Дніпро під недом буряним гряде.
Стойть гора, за всі Парнаси вища.
А расте цвіте так молодо і віщо,
як ще цвітів ніколи і піде!

УРОКИ «КОВЗАРЯ»

Не далеко зрівнятись, чи,
з них, що піднісся над добою.
Лиш на життєвій бистрині
зажжди лишатися собою.
Неложним серцем пророкти
цих ті, що в нього Бог вкладає, --
все перед ликом висоти,
що нею віщуй дут віддає.
І ти крізь час, безжалісно плічиний,
навстріч горі, що нам сейта,
пернистим шильдом України
з й іменням на бустах.

ВІНОК КОВЗАРЕВІ

Полинула пісня з долин та висот,
де гори в серпанку рожевим.
На вічну славу народ
спілтає віночок Ковзареві.
Тут хвили Дніпрові і темні ліси,
стри прости та трави, і
пісня можутня -- з такої краси
не в'яле віночок Ковзареві.
Тут радісний шелест посівів нових
і деблі в напружені становіті...
І трачі людей, з перемог трудових --
найкращий віночок Ковзареві.
Довіту тобі на Землі забуття,
Славетний Гарасе, немає:
Народ наш великий на вічне життя
віночок Ковзареві спілтає.

ГОРИТЬ ДУША ПЕЧАЛЮ УКРАЇНИ

(щоденник Олександра Довженка)

Не знаючи оман рожевих,
на зміні лютоті доби
кричать щоденники Довженка
вогненним болем, що з глибин.
Горить риданчим України
митцеве серце день по дні,
і озивається з руїни
сичі недалі навісні.

Стражденне серце, ти видюще:
до дна пекельний бачиш вік,
ти прозираєш прірви й пущі,
се, на що нас час прирік.

Але над всі трагічні злами
у заметлі лихоліть
живі Україна між світами,
в серцях, яким вона болить.

ГОЛОС ЗАПОРОЖЖЯ

(Дмитро Яворницький)

На крилах яворів -- орлиний шлях
козацької звитяги і терпіння.
У скронях кров, мов чайка, проквіля,
Як лине пісня під лунке склепіння.
Душа козацька з далики вітів
Відлунає у нащадкові шукає
і джерелом з-під явора гукає
на думну раду тіні козаків.
І тому страждена ця земля
дала ім'я і слово -- яворині
при святі Волі, при зіркі зорині,
Вустами Запорожжя промовила.

ВІДЛУННЯ ОДНОГО ВІРША

Перекладала з польської Стиффа
радки веселі, щемисто-чисті
про тихий шемріт дощу у листі,
як дощ на голівки дитячі скапував.
І враз подумалось -- як у безодні --
(твоя че міта, віче двадцяти)
про ті чорнобильські та кислотні
дощі над головою дитячими.
Стифі знав би -- в долоні б ховав лицє...
О, ті дощі, зачіплюю ім'я би.
Веселка сходить над світлим німбом
над нами -- мученицьким вінцем.

Вітер сивий -- з полинного болю.
Так чорнобильсько віє, полинно.
Перелітні не з власної волі волі
малі діти твої, Україно.
Ти іх шлеш там, де чисті води,
ти іх шлеш, де земля здоровіша.
А за ними натяжена тиша.
Плач -- у зболенім серці народу.
З-під незримих мечей небезпеки,
з-під крила небезпечної тиши
линуть, линуть, мов білі лелеки,
з рідних хат, з рідних місць, де колише
віти яблунь той вітер гіркавий,
вітер смутку і тихої тузи...

Чи він засне,
недрімний
«мирний» атом
в бетоннім сповіткові саркофага?
Фізично майже
часом відчуваю,
який тонкий у нього сповіток...

від теплювались кручи
Василь Стус

Від теплювались кручи. Боже мій,
як сказано! -- «Від теплювались кручи...»
І вітер з півдня, теплий та співучий,
летить, творець весняних веремій.
Як він згріти землю поспіша.
І я... я теж -- як повесні діброва;
лиш подув -- і від теплював душа,
лиш подув -- і від теплював слово.

Тяжкими кроками в сідомість
входиши ти,
легкими кроками -- у серце, що свободіше
Чи твого болю дума моя гідна,
чи тільки серцем -- біль твій осягти?
Чи то замало? Серцем? В самоті?
І треба думи -- тяжкої, палкої?
Такої, як твоя. І так стрімкої,
щоб мчали дні, мов збурений потік?
Пробач, якщо не годна, як дарма...
Хоч мало кров у жилах неледачу...
Пробач і серцю, котре тяжко плаче
й не визнає «святих» самою.

Обнявши порубані крила,
що перше торкались зеніту,
яка в тобі інжиність квітила
до цього скорботного світу.
Як рівно вона промовляла
до мертвого і до живого.
Не зважили люди -- послали
у безповоротну дорогу.
І біль твій, такий український,
тонкий і смагливий на вробду,
червоною тінню калини
лишався на землях і водах.
І та, невблаганна з косою,
рекла: «Не мені тут владати:
тут квіти, уміти росою,
поклала згорьовану Матія».

Радість така великої --
лагідъ просвітливі вістей,
благословення Господнє:
соячиник в хаті цвіте!

Віріс -- неначе нізвідки,
в зерні, що вмерло, воскрес,
жовті пелюстки -- лелітки --
горне послання небес.

В неублаганній долі
ніжніх чимало дарів.

І розгортає поволі
сливо пелюсток вгорі.

Яв мовчазна пелюсткова --
світло. І все це -- мені?!

Благословленій на слово,
сонячом день засків.

І ДОРОГА ІМ КОЖНА МИТЬ СЛЯНА

У дріб'язкових клопотах киплять
і гинуть люди. Потерпято ж марно.
І в той же час небесна благодать
на тих, хто під такі грозові хмарі
пройшов, які й не спілгли «блакати»,
загибленим у власне потерпяння.
Дива Господні! Не від тих ридання,
жалі та скарби йдуть у небеса,
хто з грозами змагався сам-на-сам.
В тих інших мірках. Знача ім ціна
страхдань таких, що й скелям
не під силу.
Вони ж увесь той біль спили до дна.
І дорога ім кожна мить сляна,
і світло волі, що не промина,
вони в собі несуть аж до могили.

ЗНІТИТИ Й ЦЕ

Знітити й це. І розточиться
в болочім жаренім своїм.
І не спочити, не спочити,
допоки грім останній, грім
по тебе прийде. Начувайся.
Чекатимеш хіба віки.
З глибин сутемних озивайся
Сопіки голосом тонким.
Болі собі. Цвістишіш -- болем.
Пелюстки тужко розімкнеш.
І процвітеш. І тугу вволиш
на гострих лезах вічних меж.

В житті не буває «потім»
і не буває «якби».
В кожній звичайній роботі --
смак боротьби.
І боротьба -- це робота,
виснажлива і важка,
до сімдесят сильного поту,
до щему в руках.
А час бороти й бороти,
а дні -- не твої раби.
В житті не буває «потім»
і не буває «якби».

Екологія природи -- екологія душі

РІКА ПЛАЧЕ

Сниться Нічлава.
Знову сниться Нічлава.
Малоба.
Севільна.
Бургліва.
Жива ще -- дзеркало неприкрите.
Глянець у нього -- і літ як не бувало, помалодісш
ураз, станови безтурботним русяючим хлоп-
чиськом.
Ет, якби-то насправжки...
Ятаганом розтанахане смаргадове тіло Землі.
Кров -- то зелена, то бура, а то й голуба.
Як сонце покаже.
Але завжди -- відкрита, чиста, найчутливіша
артерія моєї Землі.
Лише місцями прикриває свою наготу пишними
косами супутників верб.
Там її серце.
Там її довголіття заховане.
Не кровоточить іще, пульсує рівно...
...To не білі вітрини -- качки, гуси, лебеді...
Нуртуєт до дна, золотинки у шутрі вибира-
ють.
І поді, як знаки застороги, червоніть лапки
ласті, немов маси проростають із дна.
Заспівіт пернатій колись і рибина перепаде.
Залише, нещастя, золотинкою луски і -- як не бувало
її.
Щедро ти, матінко.
Споконвіку тaka.
Щедро була й душа слов'янська, що нарекла тебе
таким дорогоцінним, коштовним перлом-іменем.
Поетична натура -- Народ!
НЧ-ЛА-ВА...
Чи не з першісного хаосу-ночі постала ти першим
досконалим витвором природи.

НЧ-ЛА-ВА...
Іще ніч не минула, як уже на день
благословляється.

Світлий день Людства.

А ти -- свічечка трепетлива в руці гордого
синьоокого тверця.
Нагодуєш і приголубиш, обцілуєш його
засмагле, міцне тіло, ввінчеш у нього сили
незгасної.

I путь укажеш -- у прийдешнє...

...Купальськими вінками клечана, пронизувала білі
рукі дівочі холодом і... чистотою.

І сини іхні здоровими зростали, помешкання зводили

на твоїх берегах старалися.

Вони ж бо -- були кисильні...

...Гай-гай, наснитися вже лиши таке...

А верби -- то діти твої, і молодші, і старші.

Усі...

Он там, оддалік кладки, спинилася одна -- стара,

дуплава, посічена зливами, вітрами і війнами.

Найбільше ж -- часом.

Підземний гrot у кореневищі -- чим поганий приту-

лот для сімейства ондатр?

Облюбували його надовго.

Bo -- дбайлив!

Причайвши, здалеку можна побачити, як вони, наче

катери, розгиняють гладінь води, на той берег

постіхаючи.

Там ім сонце шептатиме сон.

Спинки -- блискучі, очіці -- маленькі, гострі, мов

свердлики, а хвости -- довгі, пласкі...

Як відвести погляд й окинути зором ще далі, то

можна й себе -- малого -- побачити.

У гурті дітлахів і жабенят, що дноють із тобою,

Нічлаво.

Дбайлива, наче мати, женеві студеницю подалі від

юрби.

Хай гріються в літеплі...

Лисий каменюка, обтесаний бистрицею, теж при

березі, разом із дітьми.

Служить ім трампліном, а жінкам -- лобним місцем.
Тут вони священнодіють, виганяючи прачем пил буднів
із близни.

Непорочно-чистою несуть її додому, розвісивши над
райдугою коромисла старанно.

Не дають тобі спокою й мужі, невтомніце.

Заставляють крутити колесо млинове.

Друге сонце, що зроджує хліб...

...Старий мельник, висунувши на мить із дверей запо-

рошено вуса, киває до гурту весело:

-- Ех, не мусиця -- золото!

Небавом знову хтось пристане до громади, ділиться

«Ісусом» і самосадом.

Через пень-колоуду за водою плине тиха розмова.

Нехитра філософія селянська.

Однаку так.

Як повільна течія: все вперед та вперед упевнено...</

ЦИБУЛИЦЯ З ЧАСНИКОМ

Ми згадуємо рибу, що їли в Єгипті даремно, огірки й дині, і пір, і цибулю, і часник.

Книга Числа, 11 : 5

Коли ізраїльтянам надокучило живитися у пустелі манною, вони почали ремствувати, докоряючи Мойсеєві, що ім бракус м'яса та іншої смачної їжі, яку вони, бувши рабами фараона єгипетського, одержували задарма. Тоді розгніаний Бог послав народові по-жадливому, який, забувши про волю, вважав за краще нажертися, безліч перепелиці; та не встигли ізраїльтяни поїсти цих птахів, як були покарані...

Як не дивно, але рослини з великої родини цибулевих лише одного разу згадані у Святому Письмі, хоча всі троє вирощувалися вже не одну тисячу років і були добре відомі в античному світі. Серед них пір, або цибуля п о р е й, цінується за довге плескате листя, яке і нині відварюють разом з потовщеним «стеблом», вживаючи як гостру пріснечку. У звичайної ж, або г о р д - н ь о і цибулі найціннішою є всім знайома соковита цибулина, що являє собою вкорочений підземний пагін, обгорнений м'ясистими листками, в яких відкладаються запаси поживних речовин. Її назви українською та польською мовами споріднені з латинською -- це п а і ймовірно від неї походять. Отже, назва звичайної цибулі має дуже давнє історичне коріння!

Кулінарні властивості цибулі чис-

ленні й загальновідомі, принаймні в Україні від неї ніколи не відмовлялися. А от про цілющи цибулині можливості знаємо не все. Буває, що людині хочеться цибульки, лікарі ж забороняють їсти гостре. Як бути? Травники, а також гомеопати радять не боятися цієї пекучої, але дуже корисної рослини. Українці здавна лікують цибулею чиряки, різні перестудження, печінку й нирки, загоюють рані. А понад 2 тисячі років тому нею радив користуватися сам батько медицини Гіппократ. Пояснення дуже просте: у кожній цибулині, в залежності від її сорту й віку, міститься більша чи менша кількість природних анабіотиків -- фітонцидів, а також цукрів, каротину, ефірної олії, вітамінів С, В і Р та різних мікроелементів. Саме цей набір, якого вистачило б на кілька інших лікарських рослин, визначає успіх цибулі у боротьбі з багатьма хворобами. Щоправда, є ще більший універсал -- часник.

Та от загадка природи: у дикому вигляді звичайна цибуля ніде не зустрічається, хоча відомі сотні інших видів дикої цибулі; лише в Україні, від Карпатських гір до Причорноморських солонців, їх зростає 40. На луках можна зустріти цибулю ча с и к о в у, або р о к а м б о л ь; у гірських лісах і на полонинах -- цибулі п е р е м о ж н у і г р с к у, на кам'янистих схилах -- с к е л ь н у, по стежах та байраках -- к р у г л о г о л о в у. Особливої уваги заслуговує ведмежа цибуля, або ч е р е м ш а, яка ще збереглася у Карпатах та по листяних лісах Полісся й Лісостепу.

Коли на галявині квітнуть зарості цієї низенької рослини, вітерець далеко розносить гострі, присміні пахощі... Цінуєчи черемшу за смачне вітамінне листя, її занадто активно збиряють, через що вона опинилася на межі зникнення. Мабуть, краще вирощувати ведмежу цибулю на городах, залишивши її можливість спокійно рости у природі.

Найбільшого родича цибулі, ча с и к а, теж годі шукати по луках, лісах і горах. Як і звичайна цибуля, він росте лише на городі, ховаючи таємницю свого походження у глибині століть. І вкотре дивуємося народній інтуїції, пригадуючи жартливу стіванку, де обидві рослини виступають у парі:

Танцювала риба з раком,
А петрушка з пастернаком,
Цибулиця з часником,
А дівчина -- з козаком!

Часник, велими бажаний у східних народів, був ненависний для давніх греків і римлян, які вважали запах цього овочу огидним, відверталися від кожного, хто його вживав. Робилося виключення тільки для хворих, а також легіонерів і гладіаторів, які наїдалися часнику перед битвою, вважаючи його збудником хоробрості. Та, як бачимо, єгиптяни з іudeями були іншої думки... Дякі вчені припускають, ніби часник уперше з'явився як культурна рослина в Іберії, на теренах сучасної Іспанії. До речі, іспанці й досі не вважають неподобством уживання часників навіть у добірному товаристві; можливо, саме тому хворих на серце й судини там утримають менше, ніж у решті країн Європи.

Це припущення повністю підтверджує досвід народних цілителів. Як пише

відомий український знавець лікарських рослин І. М. Носаль, корисна навіть єдина краплина часникового соку у кімнаті, де дитя хворіють на нежить. Ще краще мазнути кашкою зі свіжого часнику дитину під носом, на підборідді й грудях, при цьому для захисту шкіри від опіку її попередньо легенько змащують олією. Для лікування ж гострих нежитетів дорослих у ніздрі поперемінно закладають тампони, змочені часниковим соком. А настоянка із подрібнених часничин (чайна ложка на склянку води), випита тричі на день перед їдою, допомагає при атеросклерозі, гіпертонії, стимулює діяльність серця, покращує травлення. Ще простіше -- з'їдати щодня 2-3 середні зубчики, що й роблять ентузіасти-часниковики. Існує навіть старовинний тібетський рецепт часникових крапель на молоці, що приймаються за нескладною системою, але ріятують від найнебезпечнішої хвороби -- передчасного старіння.

Оздоровча сила хоч і неприсмного часникового духу пояснюється дією речовин, що містять сірку. Вони не тільки зумовлюють усім відомий різкий запах, але й знищують мікробів. Крім них, у цибулинках цієї рослини є ефірна олія, різni вітаміни групи В і С, фітостерини, інулін та багато інших активних органічних сполук, а також цінні мікроелементи. Та навіть не знають цього, давньогрецькі лікарі Гіппократ, Діоскорид поважали часник, подолавши свою відряду до неприємних запахів, а давні єгиптяни лікувалися ним понад 6 тисяч років тому. Тож не забуваймо про традиційні пампушки з часником!

Андрій Топачевський З БОЖОГО САДУ

ПРОДОВЖЕННЯ. Початок див. ч. 7—10, 12 1996 року;
ч. 1, 4, 5, 7, 8, 10 1997 року

ПД КВІТНУЧИМИ ПАРАСОЛКАМИ

Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що даете десятину із м'ята, і ганусу, і кмину, але найважливіше в Законі покинули: суд, милосердя та віру; че треба робити, і того не кидати.

Євангелія від св. Матвія, 23 : 23

Звинувачуючи фарисеїв, які зовні здаються праведними, всередині ж повні здирства і кривди, лицеміства і беззаконня, говорять одне, а роблять інше, Христос наводить простий і зрозумілий приклад іхнього лукавства. Адже не так важко віддати десяту частину від врохоя рослин, що не тільки не входили до «великої сімки» найважливіших харчових культур, а й узагалі були лише присмачкою до їжі. До цих сліпих проводігрів звернене викривальне слово Христа, що увійшло до Євангелія від св. Матвія. Є в ньому і такий вірш: «Горе ж вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що вдовині хати поїдаєте і напоказ

молитеесь довго, -- через те осуд тяжкий ви приймете!» (23 : 14). Хіба й нині не бачимо ми навколо себе лицемірів, які, виконуючи приписи моралі в малому, є неправедні в іншому, найважливішому? Вони навіть хрестять своїх дітей, але байдужі до Вітчизни, свого Народу, рідної культури, наживаються на біді близьнього.

Пряно-смакова трава ганус або інс у дикому стані не зустрічається. Росте ганус на ланах як культурна рослина, лише іноді дичавіє. Вирощувати його почали задовго до Різдва Христового у Давній Греції, Індії та на Близькому Сході. Тож культивувати ганус могли і в стародавній Палестині -- заради маленьких реберчастих, зеленкувато-сірих насінин 3—5 міліметрів довжини, що містять цінну ефірну олію. Більша частина цієї олії -- запашний анетол. Тепер він застосовується у медицині, харчовій та кондитерській справі, для виготовлення парфумів і особливого ганусового лікеру.

Серед учених ботаніків певний час точилася суперечка про те, яку саме рослину назвав Христос, звинувачуючи фарисеїв, -- ганус чи схожий на нього кріп (укроп), без якого важко уявити перший ліпший город. Прибічники кропу вважають, що він був краще відомий не тільки в Європі, а й у Святій Землі, ширше використовувався, і тому нібито саме кроп міг бути тією рослиною, що згадується у Євангелії після м'яти. Не заперечуючи можливість цього, погоджуються, що ганус так само, як і кроп, наводиться у перекладах Біблії і тому заслуговує не меншої уваги.

Стосовно ж кмину, то це така відома рослина, що до нашого часу навіть збереглася її стародавня назва! Давньо-єврейською мовою його називали камон. Та в українській вимові, як бачите, його неважко пізнати. І легко помітити кмин по луках і трав'янистих узліссях, де підносяться його схожі на парасольки сучвіття. До речі, це типова ознака великої родини п а р а с о л к о н с и х (латинською мовою -- у м б е л л і ф е - р а), до якої належить і ганус, а також

багато інших звичайних рослин -- петрушка, пастернак, селера, фенхель, морква, кріп, яглиця. Та, на відміну від однорічних ганусу і кропу, парасольки дрібнінських білих квітів на кінчиках гілочек з'являються у кімнуні лише на друге літо, вродивши пласкі й довгасті плоди-зірнітка, рослина всіхасе.

Ставши культурним ще до ери християнства, кмин у Європі вирощується з IX століття. У слов'янських народів це широко вживана, навіть улюбленна рослина. Ароматичні кмінні зерна, як і плоди ганусу, використовуються парфумерами та кондитерами багатьох країн. Їх цінують за високої вміст ефірної олії, головною складниками якої є к а р в о n і л і м о n и, що справляють, між іншим, протимікробну дію. Тому насіння кміну використовують, виготовляючи дягіль тверді сирі, а кориця, молоді стебла й пірчасті листя його -- при засолюванні огірків і капусти.

Широко користуються кміном та кропом народні лікарі, особливо у дитячій та жіночій практиці. Наприклад, для збільшення материнського молока вони радять їсти спечений з кміном хліб і пити сметану, в якій варилось насіння цієї рослини.

СТАРОСВІТСЬКА ДАМА В ЗЕЛЕНОМУ

Чи кожного дня оре ратай на посів,
ралить землю свою їй боронує? Чи ж, як
рівно зробить поверхню її, він не сіє
чорнушу ѹ не кидає кмін, не розсіває
пшеницю та просо ѹ ячмінь на означенім
місці... Но ж не бороню чорнуша моло-
титься, і коло возове не ходить по
кміні, а палицею б'ють чорнушу та
кмін -- той кмін.

Книги пророка Ісаї, 28 : 24--25, 27

Доводячи, що сковатися від гніву Гос-
поднього неможливо, великий біблійний
пророк порівняє неминучість Божої карі-
з настанням щорічних польових робіт,
коли для кожної рослини є визначений
Богом час, місце і спосіб посіву та мо-
лотби. Поряд із провідними зерновими
культурами в цьому тексті названі дві
незначні рослини -- чорнушка (чорнуш-
ха) ѹ кмін, чие запашне насіння ще за
тих давніх часів додавалося до їжі для
присмаку. Тобто навіть такі непомітні
рослини теж мають певне місце у
вічному невідвортному колі земного
життя й не уникнуть своєї долі...

Виходить, чорнушка служить людям
принаймні 2500--3000 років. І попри те,
що згадується вона в Біблії лише двічі,
нас ця рослина цікавить своєю
незвичайностю і навіть загадковістю, хоча,
на перший погляд, вона -- проста собі
польова травичка із синенькими
квіточками.

Називають чорнушкою по-
польовою однорічну рослину з прямим,
до півметра заввишки, стеблом; листки в
ней глибоко розсічені, майже ниткоподібні.
Квітка велими оригінальна, схожа на
майстерно виточену, зелену всередині
зірочку. Листочки оцвітини загострені
на верхівці, мають вигляд ніжних пелосток
блідо-блакитного забарвлення. Справжні ж пелостки перетворилися на
нектарники, до яких люблять прилітати
бджоли; отже, чорнушка -- добрий медонос. А після цвітіння утворюються плоди
-- коробочка з тригранними матово-чор-
ними насінинами. Тому латинська назва
чорнушки -- нігелла, що означає
«чорний», «чорнуватий».

Росте чорнушка на полях, по перелогах,
на схилах і узбіччях доріг, біля

жителів майже по всій Україні. Тільки в
південних районах трапляється як
бур'ян ще чорнушка нігелла; чорнушку ж посівні вирощують іноді на городах як рослину, що править за
пранощи. Щоправда, вона може дичавіти і тоді теж стає бур'янцем. Своєрідна
витончена краса чорнушок породила в
європейському фольклорі поетичне уяв-
лення про них -- начебто це прекрасні
фей, перетворені чаклунством на ніжні
вишукані квіти. Є навіть легенда, згідно
з якою квітка, схожа на лісову фею,
вперше з'явилася на березі річки, де
втопився німецький імператор Фрідріх
Перший Барбаросса. Мабуть, тому на-
родні назви цих рослинок французькою,
англійською, німецькою мовами такі нез-
вичайні таємничі: «дівіца в зелені»,
«дама в зеленому», «волосся Венери» або
навіть «диявол у кущах». Європейські
шанувальники оригінальних квітів виро-
щують чорнушку дамаську, з довгими
прицвітінами, що утворюють навколо квітки волохату зелену куделю.
В Україні її ще подекуди сіють у садках,
називаючи нечесані панночки.

Ця рослинка стала своєрідним сум-
ним символом, бо мовою квітів букет

чорнушок є недвозначним гаслом: «кінець кохання». Той, хто дарував та-
кий букетик, засвідчував, що найпрекрасніші почуття остаточно ми-
нули. Можливо, саме тому в одному з
творів І. С. Нечуя-Левицького старша
дружка мовить:

Наш сватенько з міста,
В його голова з тіста,
Губи з петрушки,
Очі з чорнушки.

Гостре на смак насіння чорнушки
вживалося замість перцю до м'ясних
страв, для соління огірків та квашення
капусти, ним обсипали хліб, наче маком.
Тепер ці старосвітські рецепти забуті, а
даремно! Великий мусульманський про-
рок Магомет вчив, що насіння цієї
рослини оберігає від усіх захворювань, і
його пословники кожного ранку вжи-
вали децио насіння чорнушки з медом.
Цінували насіння чорнушки вчені анти-
чного світу і середньовіччя -- такі як
Пліній Старший, Діоскорид, Гален. Та
сегодні ця біблійна рослина, на жаль,
стає «немодною».

Тож посійті, поки вона ще не зникла,
чорнушку -- хоч би щілку її насіння біля
своєї хати!

ДЛЯ ЗДОРОВ'Я І НА ЗЛУБУ

Кожне тіло -- немов та трава, і
всяка слава людини -- як цвіт трав'яний:
засохне трава -- то й цвіт отпаде, а слово
Господнє повік пробуває!

Перше соборне послання
св. Апостола Петра, 1 : 24--25

Повторивши вірш з книги пророка
Ісаї, де йдеється про «цвіт польовий»,
апостол Петро нагадує вірним про
швидкоплинність тілесного життя, по-
руч з яким нетлінне лише слово Боже. З
великою упевненістю можна вважати,
що під цвітом польовим, або трав'яним
автори цих біблійних творів розуміють
саме квіти дикого маку, які споконвіку
буяли на пагорбах Святої Землі та сте-
нових просторах українського Півдня. І
така наша степіння понад 100 років тому
були розорані й перетворені на пше-
ничні лани, червоні вогнища квітів дикого
польового маку яскраво вкривають на по-
чатку літа цілінні ділянки, кам'яністі
схили Криму, Приазов'я і
Причорномор'я. Та за тиждень-другий
облетять вони під подихом вітру, й зно-
ву перед очима постане
зелено-броннатний степ. І лише блакит-
но-зелені, пірчасті листочки маку та
їого реберчасті коробочки з дірчастими
дашками, крізь які висипаються
дрібненькі насінини, нагадують про
недавній квітограй.

Одна з найпоширеніших польових
трав'янистих рослин, чия яскрава квітка
живе лише три дні, мак з давніх часів
привертає увагу. З ніжними пелосткамі
маку, які швидко опадають, поети
порівнювали скороминущу дівочу кра-
су, довірливість і незахищеність юності.
Ліричним сумом пройнятій і вірш Тара-
са Шевченка «Маленький Мар'ян»:

Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте,
Розвивайся, поси твое
Серце не розбите...

Маків цвіт у нас шанується так само,
як лотос в Індії або хрізантеми в Японії.
Недарма кажуть: «німа цвіту,
цвітнішого над маківочку». Та ось інше
порівняння: «крихітній, наче макове
зернятко». Цих зерняток дуже багато,
і тому мак -- символічна ознака щед-
рості й достатку. Бажаючи добра,

слов'яни зичать сусідові стільки гусей,
курей, худоби, скільки зернин у маківці.
Саму ж маківку, особливо її зубчасту
верхівку, в середні віки порівнювали з
вежею багатолюдного міста; звідси похо-
дять і українські народні загадки, як-от:

«Лід одним ковпаком -- сімсот козаків»,
«Стойте полк, а в полку сімсот воєвод».
Звичайно, відгадка -- маківка, хоча на-
справді в кожній маківці значно більше
насіння, а саме - десятки тисяч.

Рясна плодовитість маку зробила його
символом достатку не лише в усному
фольклорі, а й у шлюбних обрядах. Ко-
льсь був такий звичай: макове насіння
підсипали до взуття молодої, аби не
залишилася бездітною.. Он скільки вся-
кої всячини виростає з малесенького
макового зернятка! Та й різних видів цієї
рослини в природі чимало.

У Україні ростуть 12 видів маків; з них
один, червоний дикий, трапляється
скрізь, як бур'янець. Решта ж -- біло-
цвіті, польові та інші -- тільки
постепах та лісостепах. Зате у квітниках
і садках від Польщі до Криму можна
бачити сорти маку з величезними червоними
квітами різноманітних, часто
несподіваних форм. Це мак східний,
названий так за своє походження з Малої
Азії. А от де батьківщина маку с ноді-
йного, що вирощується майже по всьому світу,
встановити не вдалося. Вчені припускають, ніби він є гіbridом
якихось диких маків, що вимерли задо-
вго до нашого часу.

Ця потайна рослина відрізняється від
інших маків голими листками й стеблом;
натомість ніжка квітки вкрита жорсткими
волосками. Сама вона біла, фіолетова
або рожева. З насіння снодійного маку
виробляють високоякісну олію, яка
вживается в їжу та для виготовлення
найкращих фарб і лаків. А з молочного
соку зелених коробочок-маків добу-
вають сік, який гусне на повітрі,
утворюючи опій, цінну сировину для
медицини. Опій містить алкалоїди:
морфін, кодеїн, папаверин та інші, відомі
як болезноспокійливі та антиспазматичні
ліки.

Про незвичайні властивості макового
соку знали ще давні греки, вважаючи
їого атрибутом кухні Бога сну Гіпноса.
Адже цей сік допомагав подолати без-

соння... Римляни теж вважали мак
власністю свого бога Морфея, володаря
сновидінь. Не залишились у невіданні і
слов'яни, які віддавна знайомі з
лікарськими властивостями цієї рослини.
Заварені окропом, пелостки й головки
дикого маку-самосійки застосовуються
в народі як снодійний, заспокійливий
засіб. Відвар дикого маку п'ють також
від кашлю.

Не менше цінуються лікарські та смак-
ові властивості городнього, або
снодійного маку, названого так ще у
XVIII столітті Карлом Ліннеєм. Вирошу-
вання цього маку в Україні давне,
традиційне, це підтверджується народ-
ними іграми з хороводами дітей і
дорослих, які імітують господарські про-
цеси -- від самої оранки до «вибивання»,
тобто молотби достиглого маку:

Як станемо мак
Трусить-колотить.

При долині мак,

При широкій мак!

Наприкінці, підкидаючи вгору

«маківки» - гарних дівчаток, учасники

три співають:

Ой так, так

молотши мак!

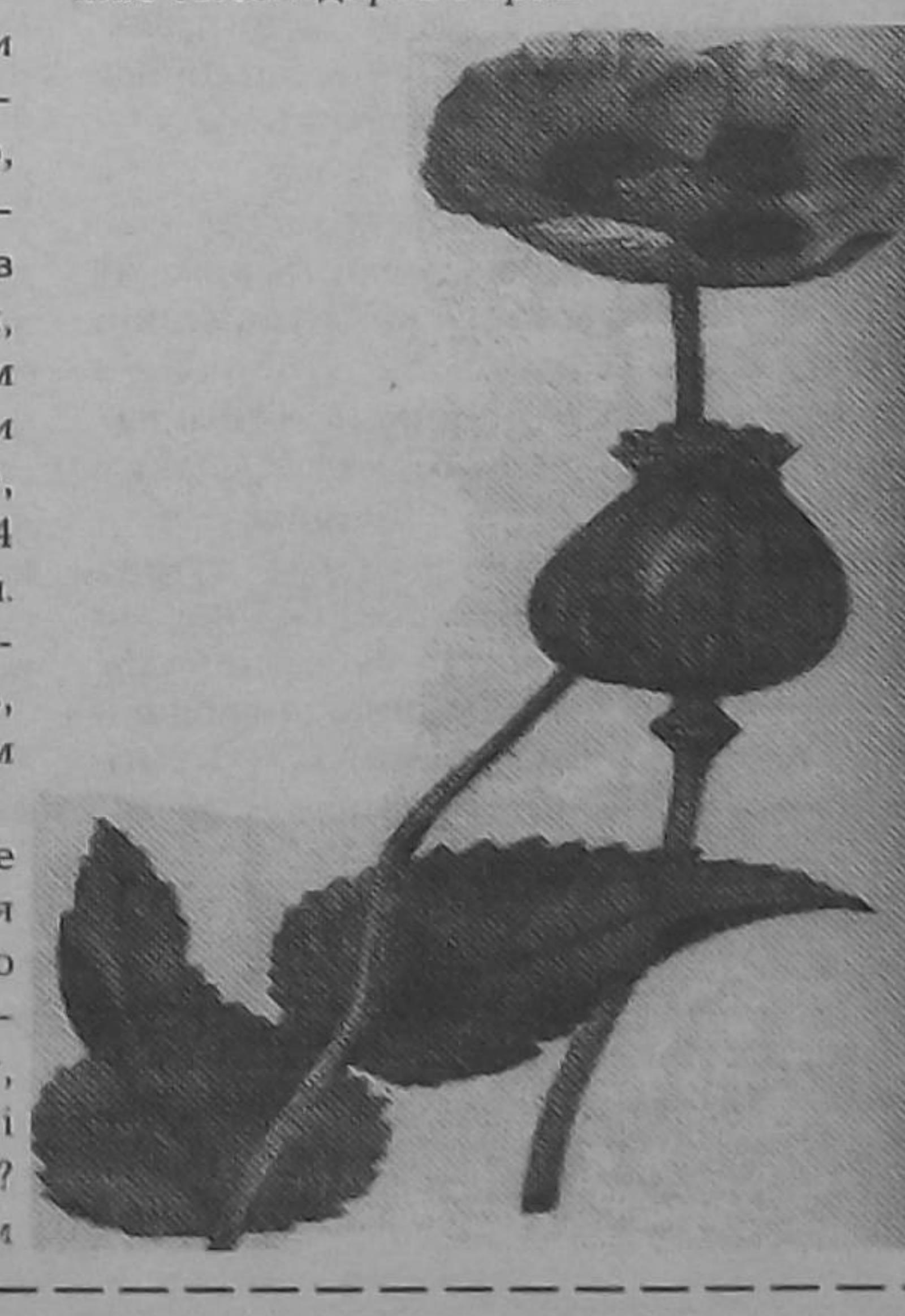
За стародавньою українською
традицією на Маковія, тобто у день св.
мучеників Маккавеїв, печуть шулики -
пшеничні коржі з медом і тертим маком.
Між іншим, це знайшло відображення у
славній «Енеїді» Котляревського. Гостюю-
чи в Дідонах, Еней зі своїми троянцями
«или різні потрави», на закуску ж --
«куліш і кашу, лемішку, зубці, путро,
квашу із медом маковий шулик». Госпо-
диня пригощала троянців старосвітськими народними стравами,
між ними -- ячмінною кутею з солодким
квасом (путро) і, нарешті, спеченими
на меду маковими коржами; отже,
зустріч із Дідонаю відбулася саме 14
серпня за новим календарем, на Маковія.
Взагалі ж кулінарних витівок --
маківників, струделів, макоржеників,
перекладанців та бубликів з маком
українська кухня знає безліч.

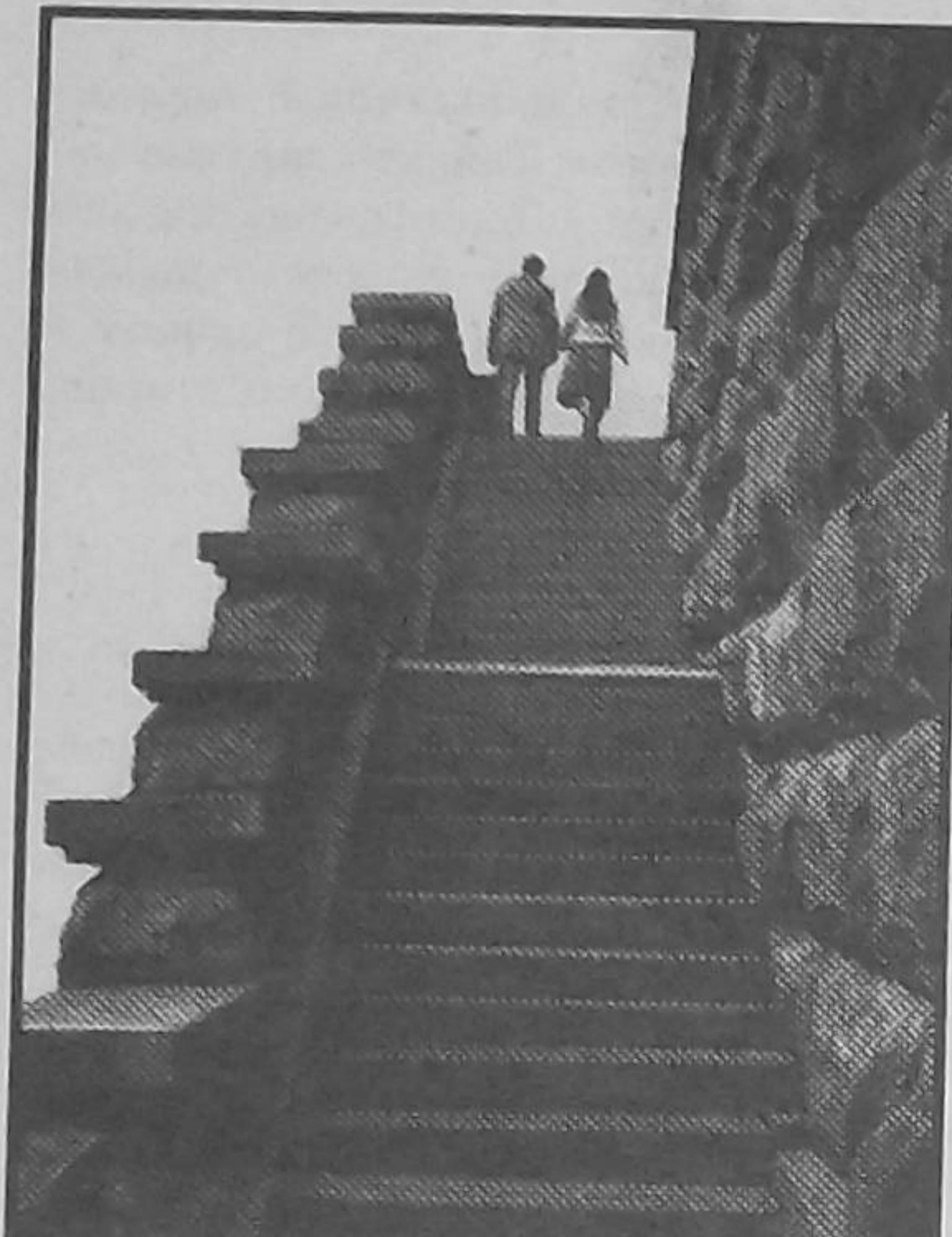
Снодійні ж якості городнього маку не
безвідповідні. Давно помічено, що заспокоєння
за допомогою маку шкідливе, особливо
для дітей. Тому жодна розумна году-
валинця не вживала макового сиропу,
щоб прислати малечу. Та, на жаль, ним і
нині зловживають наркомани. Відікли-
ти від отруєння опієм -- соком

недозрілих головок маку -- відзначав
ще Пліній Старший у I столітті. Але в
цілому можна стверджувати: за
біблійних часів пов'язана з маком
наркоманія була невідома, принаймні в
Європі та на Близькому Сході.

Мабуть, лише з появою релігії ісламу
в мусульманських країнах, де були
заборонені алкогольні напої, пошири-
лося куріння опію, що й нині здатне
зробити людину рабом небезпечно-
го зілля, зруйнувати її здоров'я, перетво-
рити на неповоночінного. Згодом ця
згубна звичка знайшла свої жертви в
Індії; особливо ж поширилася у Китаї,
призвівши у XVIII і XIX століттях до
справжньої національної трагедії. Сталася навіть «опійна війна» 1839--1842
років з Англією, коли китайці спробу-
вали захиститися від контрабандної
торгівлі опієм.. Сподівання, що розвиток
сучасної цивілізації сприяє подоланню наркоманії, не збулося; замість опію з маку навчилися добува-
ти спочатку морфій, а згодом -- інші, ще
сильніші наркотичні засоби. Вони здатні
як полегшувати страждання хворих,
так і пригнічувати свідомість, руйнува-
ти тіло здорових людей.

Так старовинна лікарська рослина
служить водночас для добра і на згубу,
хоча й безглуздо її звинувачувати, адже
все залежить від того, як ми
користуємося Божим дарунком - зеле-
ним світом дерев і трав.

Не спаруеш голубки до півня, бо голубка півневі не рівня, -- кажуть у нашому народі про створення подружньої пари, нагадуючи молодятам, які вирішили пошлюбитися, про важливість оцього життєвого кроку.

читись до вічності, тільки ввібравши в себе іншу.

Отже, ідеальним є поєднання споріднених душ, що знайшли себе серед взаємних утрат на довгих шляхах цивілізації. Шлюби такі, кажуть, благословили самі Небеса. Й усе ж воно не так уж часто буває серед смертних, щоби кожний знайшов своє згублене друге Я, свою ідеальну другу половинку, з якою вдається повернути утрачений рай. Здебільшого виступи й гострі кути непорозумінь шліфуються терпінням, вибачливістю, взаємоподії. Зазвичай, «цементуючим» началом двох «я», двох половиноок єдиної Божественної суті, втіленої в земному вимірі в такому суспільному інституті, як сім'я, виступають і квіти кохання -- діти. Та про них -- окрема мова.

Упродовж останніх років спостерігається -- і це підтверджено цифрами статистики -- скорочення кількості «юніх» за віковим цензом подружніх пар. Пояснюються це, ймовірно, й тим зокрема, що суспільство наше стало більш відкритим, проблеми статі й статевого виховання молоді здолали рамки табу-йованого невігластва й вуличного лікнепу;

порівняння, у 1995 році ця кількість сягала відмітки 9226. Більшість наречених були 18-річними -- 5040 (тут і далі у дужках -- 1995 року: 6511). У 17 роців вийшли заміж 1673 (2285) дівчини, у 16 -- 275 (390), а неповнолітніми зважились на шлюб 32 (40) дівчини.

Що стосується розлучень, то серед цієї вікової категорії їх останнім часом спостерігається, на диво, небагато. Упродовж 1996 року із загальної кількості розлучень -- 193 030 (198 300) на частку молодих пар (обидві наречених не старші 19 років) доводиться лише 169 (200). Не витримали й року в подружжі 95 (110) пар, двох років -- 14 (12). Після трьох років подружнього життя розлучилися три (одна) пари.

Не матиме, отже, рації, усезнаюча сусідка, виказуючи іншій споконвічне: «Тепер така молодь пішла!» Пускається спільного берега, як бачимо, більш поважні газди і газдини. У кожного своя причина.

Скаржаться жінки: «Знайдла-мна няжку, як пішла за п'явку». Або: «Чужа жінка медом помазана, а своя смолою». Чи ще: «Забув чоловік, що оженився, та й пішов у стодолу спати»... А розлучив-

ХОЧ І ПОСТАЛА ЄВА ІЗ РЕБРА АДАМОВОГО...

*Мозок чоловіка взагалі важкий на 100 грамів од мозку жінки, однак це ще не свідчить про вищу інтелектуальність сильної статі -- навпаки, жінка довше, аніж чоловік, є психічно активно.

*У чоловіків значно більша маса м'язів (блізько 27 кілограмів, тоді як у жінок -- 16), хоча це ще не означає, що вони є фізично витривалішими.

*Серце чоловіка б'ється повільніше -- в середньому 65 ударів на хвилину, жіноче -- 72, але, попри ощадливіший режим роботи, воно взагалі не є здоровішим і справнішим.

*Чоловік набагато менше скаржиться і -- як звикли казати, «скімлить» -- на своє здоров'я, зате жінка легше переносить біль, при якому найбільший серед Адамів Геркулес утрачеє свідомість. І навіть уявити важко, як чоловік витримав би пологи...

*В організмі чоловіка циркулює на 1,5 літра крові більше (взагалі її є майже 5 літрів), ніж у жінки, однак жінка спроможна швидше і з кращими результатами поновити її втрати.

*Чоловіків біологічно слабкіші від жінок, і то вже від моменту визначення їхньої статі в лоні матері. Хоча у світі народжується хлопців більше, ніж дівчат (у пропорції 106 на 100), до 25-річного віку різниця вирівнюється; серед 25-річніх є вже більше жінок, аніж чоловіків; «слабка статі» все більше переважає у міру стариння.

*Чоловіків вважають кращими від жінок водіями; в усьому світі жінки, здається, їздять повільніше -- але че це означає, що гірше?

*Представники сильної статі не є загалом марновірними. На три забобонні жінки припадає один чоловік, що вірить у дію надприродних сил...

*Чоловіка самовпевненість є зазвичай сильнішою і її важче похитнути.

*Чоловіки значно важче від жінок піддаються гіпнозові.

*Сильна статі -- аж важко повірити -- виявляє значно менше громадянської відваги, ніж статі слабка. Може, тому що чоловіки реагують менш спонтанно?

*Чоловікам властиве зовсім інше, аніж у жінок почуття гумору. Більшість жінок, наприклад, неохоче сприймає жарти, якими приникують слобожих.

*У небезпечних, що вимагають швидкого реагування, ситуаціях чоловіки реагують значно повільніше від жінок, у яких швидше відбувається обмін речовин, що, між іншим, впливає на швидкість дії.

*Чоловіки потріктують питання під значно меншим особистим, ніж жінки, кутом зору. Жінки назагал скільки брати все на себе.

*Чоловіки є більшими від жінок егоїстами. Винятком є ті самі, де поширені на модель виховання, в якій чоловік турбується про жінку і спільно з нею опікується дітьми; там Адам є співпартнером, а не егоїстом.

*Усупереч усталеним поглядам, чоловіки є скількишими, аніж жінки, до-пліткування. Якщо б ми захотіли побавитися у підслуховування, то виявилось б, що жінки найчастіше разомовляють між собою про дітей і вбрання, чоловіки ж про те, чи пан Ковальський просунувся по службі і звідки він узагалі взяв гроши на маленького «філатика»...

(Перекладено з польської)

В. Г.

ЖЕ СКАРУЄШ ТОЛУБКИ ДО ЖІВЖДЯ

А древні китайці казали, що чоловік і жінка становлять дві рівноцінні половинки єдиної Божественної суті, дві космічні сили: ян, що символізує небо, животворне чоловіче начало, й інь -- маті-землю, жіноче начало. Виникнувши з космічного хаосу, вони породили світ і людину, й усе на землі існує завдяки злагодженій узасmodі цих двох начал. Небо-батько зігриває й запліднює дощами землю, маті-земля народжує й годує все живе.

«Жінка -- половина чоловіка» -- так символічно назавав свою повість, що стала бестселером у нього на батьківщині відразу ж після публікації 1985 року в журналі «Шоухо» й широко обговорювалася у літературних колах різних країн, китайський письменник Чжан Сяньлян. Вона -- «половинка» думок, почуттів, устремлінь героя; без неї він не зміг до кінця відчути себе сильним, готовим до свободи. Людина, проводить цю думку письменник, може здійснитися, досягнути гармонії, долу-

появилася література, на сторінках якої фахівці -- психологи, філософи, сексопатологи -- ведуть відверту розмову про витончену сферу людських почуттів, не оминаючи в ній і гострих кутів у стосунках двох... Усе частіше чути серед молодих про бажання будувати з мілим рай не в курені, -- підготувати бодай якусь матеріальну базу для своєї майбутньої родини. Й це не може не тішити, бо створене власними силами матеріальне підґрунтя сім'ї згаджує гострі кути й такої одвічної проблеми, як «батьки й діти», оскільки перш бодай частково звільняються від дріб'язкової пожиттєвої опіки за своїми пошлюбленими чадами, а пов'язані путами Гіменея чада можуть самі більш виважено планувати свою долю, вступати в доросле життя самостійними, не інфантільними, врівноважувати голос серця головом разому, життєвої мудрості, а не легковажності.

За даними Міністерства статистики України, молоді люди віком до 19 років торік уклали 7020 шлюбів. Для

шись -- і Настя зазнала щастя: ляже неклъята, встане нем'ята».

Не мовчать і чоловіки, огризаються: «Отак мені Бог дав: любив дівчину, а чорта взяв». Чи: «Хлопці бились чортзна за що: хоч красива, так ледащо». Або: «І Гнат не винуват, і Килина не винна, тільки хата винувата, що впнутила на ніч Гнату». А тут ще: «І жінку, і стодолу -- все треба покривати». Тож, сплюнувши спересердя: «Невелика серцю туга: не будеш ти, буде друга».

Заяви про розлучення надходять і від мужньої статі, і від протилежної. Це щоби принцип загальної рівності був дотриманий.

Отак, «любилися, кохалися, як голубів пара, ну а потім розійшлися, як та чорна хмара». Було смішно, та стало грішно. Бо у квітів кохання залишаються пуп'янки -- діти! От і волають вони, вчепившися за уламки сімейного корабля: «Рятуйті наші душі!». Та чи почує їх той, хто знайшов на ньому тимчасовий прихисток?

Володимир ГЕРМАН

«Слово Просвіти»
Засновник - Всеукраїнське Товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво № 1007 від 16.03.1993 р.

Шеф-редактор Павло Мовчан
Відповідальний редактор Любов Голота
Редколегія: Ярема Гоян, Анатолій Журавський, Анатолій Погрібний,
Олександр Пономарів, Іван Ющук

Адреса "Слова Просвіти" - 252001, Київ-1, завулок Музейний, 8, Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, тел. 228-01-30; E-mail: SLOVO @ PROSVITA. intercom. KIEV.UA
Індекс 30617 Зам. № 0315664 Наклад 5000
Виготовлено з готових форм на комбінаті «Преса України»